Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
Харківський педагогічний фаховий коледж
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Наталя Демченко, Ірина Лонська,
Олена Оловаренко

РОБОЧИЙ ЗОШИТ
ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (до розділу «МОРФОЛОГІЯ»)
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КОЛЕДЖУ

(на допомогу в підготовці до складання ЗНО)

Здобувач(ка)_____ - _____ групи
відділення_____
Харківського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

_____
(Прізвище, ім'я та по батькові)

Харків – 2020

378.016:811.161.2]:81’366(076,5)
Р 58

Укладачі:

Наталя Демченко – кандидат філологічних наук**,** доцент, завідувач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Ірина Лонська – викладач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Олена Оловаренко – старший викладач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Рецензенти:

Ольга Масло – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та російської філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Світлана Ламанова – учитель української мови та літератури, учитель-методист Харківської ЗОШ І-ІІІ ст. № 124 Харківської міської ради Харківської області

Р 58 Робочий зошит із української мови (до розділу «Морфологія) для здобувачів вищої освіти коледжу (допомога в підготовці до складання ЗНО) / уклад. : Н. Демченко, І. Лонська, О. Оловаренко – Харків, 2020. – 82 с.

У робочому зошиті подані навчально-тренувальні вправи до розділу «Морфологія» з дисципліни «Українська мова» для здобувачів вищої освіти коледжу.

Мета посібника – допомогти здобувачам вищої освіти відновити й поглибити, закріпити та розширити, узагальнити й систематизувати теоретичні та правописні знання з морфології, виробити практичні вміння та навички у вдосконаленні власного усного та писемного мовлення; сформувати орфографічну грамотність, що є основою розвитку комунікативної компетенції особистості майбутнього педагога; виробити навички контролю й самоконтролю, а також підготуватися до складання ЗНО.

Робочий зошит стане у нагоді здобувачам вищої освіти та фахової передвищої освіти і викладачам ЗВО.

Оцінювання здійснюється за 12-ти бальною шкалою.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Протокол №2 від 4 листопада 2020 р.)

УДК 378.016:811.161.2]:81’366(076,5)

© ХГПА, 2020 рік
© Демченко Н., Лонська І., Оловаренко О.

ЗМІСТ

1.	Передмова…….	4
2.	Іменник ……...	5
3.	Прикметник ……..……	11
4.	Займенник ……..……..	16
5.	Числівник ……..……	22
6.	Дієслово …….……..	27
7.	Дієприкметник …….	32
8.	Дієприслівник ……..	38
9.	Прислівник…….....	43
10.	Прийменник ……..……...	48
11.	Сполучник ……...	54
12.	Частка ……..…….……....	59
13.	Вигук …….	64
14.	Самостійна робота…….....	70
15.	Схеми морфологічного розбору ……..……...	75
16.	Список використаної літератури …….……...…	77
17.	Післямова …….	79
18.	Для нотаток……...…	80

.

ПЕРЕДМОВА

Українська мова – державна мова України. Вона неоціненна національна святиня, скарбниця духовних надбань.

Як навчальна дисципліна українська мова виконує важливі освітні функції. Головна функція рідної мови полягає в тому, що вона є засобом спілкування, пізнання культурних цінностей. Як форма вияву національної й особистісної свідомості вона є засобом самопізнання, саморозвитку та самореалізації людини. Вільне володіння рідною мовою забезпечує реалізацію творчих можливостей людини в усіх сферах життя.

Завдання, подані у праці, систематизовано відповідно до тем, що вивчаються в розділі «Морфологія» й спрямовані на практично-самостійну роботу здобувачів вищої освіти. При доборі практичних вправ передбачено можливість розв'язання поставленої проблеми на основі набутих знань. У робочому зошиті уміщені завдання, виконання яких передбачає знання правописних норм сучасної літературної мови, висвітлених у новому «Українському правописі».

Мета практичних завдань, уміщених у робочому зошиті, – допомогти здобувачам вищої освіти відновити й поглибити, закріпити та розширити, узагальнити й систематизувати теоретичні та правописні знання з морфології, виробити практичні вміння та навички у вдосконаленні власного усного та писемного мовлення; сформувати орфографічну грамотність, що є основою розвитку комунікативної компетенції особистості майбутнього педагога; розвинути науково-дослідницькі здібності та виробити навички контролю й самоконтролю знань.

Робочий зошит може бути використаний під час аудиторних занять, виконання домашніх завдань та самостійної роботи здобувачів вищої освіти, для самоконтролю за рівнем засвоєння теоретичних знань, набуттям практичних умінь і навичок мовного аналізу, а також у підготовці до складання ЗНО.

І М Е Н Н И К

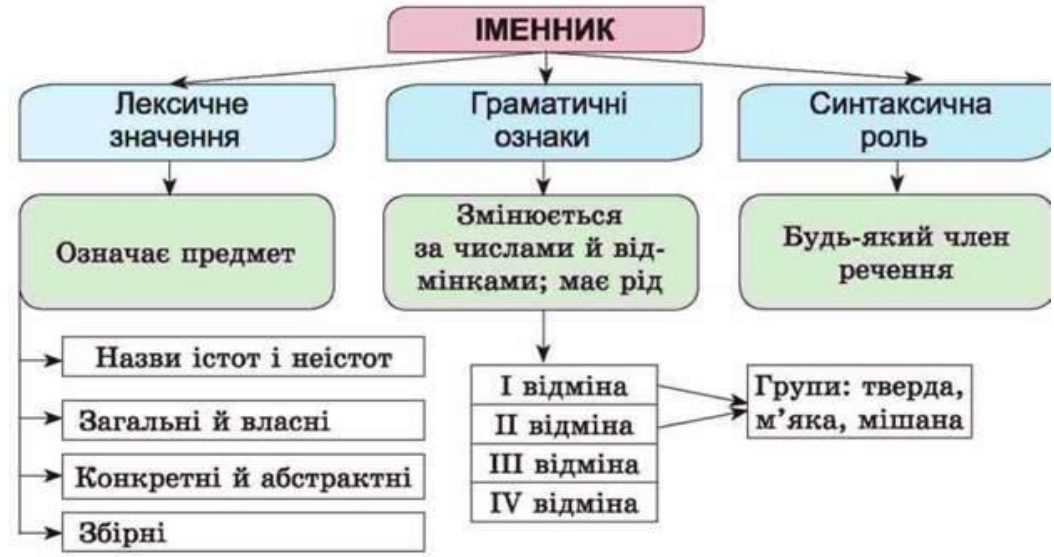

Завдання 1. ***Розподіліть подані іменники на тверду, м'яку і мішану групи; утворіть від них форми давального та орудного відмінків однини.***

Помідор, вечір, зброяр, Назар, янтар, гусар, школяр, столяр, боксер, тур, базар, директор, твір, весляр, Єгор, димар, квітникар, дар, аптекар, шедевр, оленяр, ковзаняр, інженер, ліхтар, собор, вибір, архітектор, богатир, хор, човняр, формуляр, тротуар, знахар, байкар, Ігор, абажур, господар, бригадир, жир, пасажир, кресляр, кумир, волонтер, казаняр, Сибір, звір, хабар, міксер, командир.

Завдання 2. ***Утворіть від поданих слів форму кличного відмінка.***

Невістка, зоря, юнак, Олекса, голуб, Україна, Дніпро, гай, Захар, Катря, хлопець, тітонька, Галя, Ганна Сергіївна, Ганя, Соня, мама, матуся, сестра, молодиця, Юлія, козак, панна Маргарита, князь Ігор, юний книголюб, шановний колега, люба приятелька, бабуся Марія, доповідач Шевченко, лікар Олег Максимович, прокурор Сергій Васильович, ректор Геннадій Григорович, професор Ніна Віталіївна, господиня Софія Вікторівна, син Ярослав, сестра Галина, брат Андрій, рідний братик, подруга Світлана, Ганна Григорівна, Євгенія Романівна, Юлія Борисівна.

Завдання 3. ***Від поданих іменників утворіть родовий відмінок однини та множини.***

Галузь, стаття, зусилля, кілограм, доповідь, відповідь, гривня, підошви, помідор, шорти, подорож, шати, боти, башкири, сандалі, ласти, кеди, паралель, медаль, туфлі, ампер, апельсин, кілограм, бутси, кочерга, гланди, вірмени, болгари, грузини, монголи, солдат, суддя, гуслі, ґринджоли, кримчани, цигани, шпроти, ікла, панчохи, молдавани.

4. ***Спишіть словосполучення, розкриваючи дужки.***

Мешкають на другому (поверх), магазин на (ріг), подорож до (Єгипет), декілька (ночі), сподіватися (дощ), двоє (болгари), багато знайомих (обличчя), засіяти поле (пшениця), досягти (успіх), до двохсот (тонни), вмивалася (сльози), автор (вірш), виконавець (пісні), п’ять (відра), двоє (звірі), дістати до (зорі), новизна цих (відкриття), перевірка (знання), привітати (гості), кілька (особи), йти (вулиця), помічник (бригадир), кілька кроків до (перехід), їхати (коні), хвалитися (врожай), наділений (щедрість), поїздка до (Львов), хліб з (сіль), дідусь з (бабуся), рушник вишитий (заполоч), лист з (Тернопіль), хлів для (свині), хтось із (товариші).

_____
_____
_____

Завдання 5. ***Запишіть словосполучення у такому порядку: 1) з буквами а, о, у ; 2) я, е, ю; розподіл обґрунтуйте.***

Літніми ноч..ми, зі щасливими обличч..ми, маленьке верблюж.., рідне Закриничч.., зустріч збратом Ігор..м, привіталися з косар..м, йшли марш..м, будинок відомого казкар.., вироби місцевого ювелір.., з першою зор..ю, щирою правд..ю, з відкритою душ..ю, приправа з гірчиц..ю, вишивали заполочч.., піднялися на самісіньку круч.., до смачного борщ.., настій з чебрец.., дерев'яні коліщ..та, київські дівч..та, українськими печ..ми, донецькими шахтар..ми, поливали смол..ю, присипали саж..ю.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 6. ***Подані іменники запишіть, уставляючи пропущені букви, у чотири колонки за відмінами.***

В..селка, Павло, л..леча, л..лека, в..лич, миша, п..рерва, мазь, пуща, ол..ня, парасол..ка, пот..рча, зв..ртання, памороз.., ч..ло, шарудін..я, жаб..ня, щ..рість, в..че, г..рань, внуча, шл..ях, від..аль, від..іл, урожайн..сть, колос..я, харків..янин, буршт..н, д..лікатність, в..черя, взаємн..сть, Д..сна, Дунай, ніч.., доля, журавл..ня, єдн..сть, оч..рет, звір..ня, гарбуз..ння, крол..ня, маля, злагода, в..рмішель, вод..віль, горло, вар..ння, ведм..жа, колос..я, зел..нь, бібл..отека, ввічлив..сть, Дем..янівка, суд..я, зозул..ня, січ..нь.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 7. ***Визначте категорію числа іменників, розподіліть їх за відмінами та групами.***

1. Джунглі, Марс, плем'я, сіни, повітря, годинник, портрет, телевізор, ручка, килим, подушка, будинок, програма, сміливість, гнів, тарілка, відмінок, майстер, сіль, сівба, староста, дуб, стовбур, сувенір, місто, буквар, слухач, вітрище, абажур, завдання, скляр.

2. Прийми, тінь, олівець, вода, ворота, піч, дощ, ліжник, гордість, палка, лекція, м'яч, любов, школа, розвиток, окуляри, шахи, сметана, магазин, буряк, бур'ян, край, вість, дівча, сирота, друкарня, слухач, каша, сир, папір, проводир, бабище, полум'я.

3. Плавні, Венера, лелека, борошно, мряка, вакації, подвір'я, город, вічність, ножиці, спокій, байдужість, битва, слово, герой, поет, берег, вага, бік, річ, дружина, прізвище, вантаж, скляр, вежа, вихор, інженер, серце, бондар, секретар, базар, збіжжя, здоров'я.

4. Ягня, гиря, велетень, гуся, машина, явище, суддя, тесляр, успіх, гуща, вир, майстер, козир, календар, гектар, місце, тім'я, орля, Дніпро, місто, розкіш, лоша, фабрика, ложе, буря, сторож, пісняр, палац, жир, шофер, залізо, лікар, шахтар, ткач, каламбур, пір'я.

Завдання 8. ***Перепишіть текст, додаючи закінчення іменників; визначте, до якої відміни та групи належать усі іменники і в якому відмінку та числі вони вжиті.***

Перевізник прокинувся: хтось його гукав. У хат.. було сутінно, крізь вікн.. лилося жовтаве місячне світл.. і перевізник не міг розчовпати, чи той погук правдешній, а чи йому наснилося. Озирнув погляд.. стін.. з мисник.. і врізаним у нього коник.. .

Устав, ледве розгинаючи заклякле в лежанн.. тіл.. : хотілося вилаятися на це невчасне туканн.. , і він забурмотів щось собі під ніс, але почовгав до сін.. .

Надворі його облило холодним срібл.. – ніч була широка й простора, як може бути на початк.. осен.. ; довкола стояла така тиш.., що все здавалося зумисне принишклим. Незвично ступалося під таку тиш..; перевізник.., зовсім не хотілося сідати в човен та їхати на перевіз, і він до бол.. в оч.. вдививсь у потемнілий простір.

Річк.. куріла, хвост.. пар.. , стояли над вод.. , і неначе оживали в місячному сяйв.. . Здавалося, горить мертвими німими вогн.. вод.., ламалися на теч.. , місячні зблиск.. – хтось неначе засинав річк.. золотими й срібними монет… *(За В. Шевчуком)*

Завдання 9. ***Запишіть у потрібному відмінку прізвища, імена, по батькові, що в дужках.***

Ми одержали листа від (Ваньо Олег Вікторович; Ваньо Ніна Михайлівна). Заяву написано на ім'я (Тихонюк Ігор Степанович; Тихонюк Оксана Валеріївна). Мені прикро, що я мало уваги звертав на (Діброва Ігор Михайлович; Діброва Анастасія Олегівна).За свої перемоги я зобов'язаний (Швець Дмитро Ігорович; Швець Ірина Вячеславівна). Договір було підписано з (Григорович Віктор Георгійович; Григорович Валентина Вікторівна). Протягом 15 років я працював з (Іваненко Юрій Григорович; Іваненко Марія Іванівна).

Завдання 10. ***Зробіть морфологічний розбір виділених іменників.***

І. 1. Осіннього *дня,* коли на місто налітав холодний північний вітер і приносив дощові зливи, зривав на *каштанах* пожовкле листя, *Омелян* чергував у технікумівській *оранжереї.* Він прийшов рано, наносив дров, розпалив у *печах* вогонь, наповнив казани водою. Серед пишних *квітів* Нестеренко відчув приємний затишок. 2. Білі запалили село, щоб освітити підступи до Боровичів і переправу через *Десну*. Вітер котив *полум'я,* перекидав розжеврені мости з околиці на околицю. У небі закружляв страшний вогняний *вихор*. *Віхті* злітали вище хмар і віялом

розсипалися *над станцією, болотом*, над мовчазним і глухим сосняком. 3. У морозяній імлі виднілися тополі і солом'яні *стріхи.* У далечині зеленів сосновий ліс. *Студенти* надали ходи і за якісь півгодини зупинилися біля селянського будинку. Кілька чоловіків і *дітвора* товпилися на ганку (*О. Десняк*) .

II. 1. Над захід сонця приїхали *з поля* машини, привезли до школи учнів і товариського суду Миколу Миколайовича Матяша; проскочили *мотоциклами* один за одним механізатори з польового табору, а Мишко Чирва увімкнув *радіолу* − як на вибори, чи свята, і вона зарепетувала на все село, оглушивши старих. 2. Не було такого дня, щоб він не просив у мене особисто: кому *машини*, кому *коней*, кому *трактора* – і ніхто з вас за це у колгоспну касу троячок не носив… 3. Надворі вже давно споночіло, вмовк дикий голуб на сухому бересті, полетівши у гніздо до своєї голубки, у *фойє* походжала *парочками* молодь, ждучи *танців* – суд був їй не цікавий і видавався смішним, – а в глухому підгальорошному кутку зали якась язиката хутірська *молодиця*, похапцем облизуючи губи, розповідала *жіноцтву* (*Гр. Тютюнник*).

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ПРИКМЕТНИК

Завдання 1. ***Доберіть українські відповідники до запозичених прикметників.***

Одіозний, гіпотетичний, хронічний, гігантський, індиферентний, паритетний, ефемерний, комфортабельний, екстрений, перманентний, рентабельний, скрупульозний, тривіальний, автентичний, деструктивний, герметичний, ідентичний, контрастний.

_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 2. ***Запишіть складні прикметники разом, окремо, через дефіс.***

Діаметрально/протилежний, матеріально/зацікавлений, темно/синій, ново/утворений, віце/президентський, контрольно/вимірювальний, мовно/стильовий, машино/будівний, добро/зичливий, загально/освітній, історико/культурний, сіро/голубий, темно/зелений, біло/лиций, північно/західний, тепло/обмінний, глухо/німий, жовто/гарячий, блакитно/синій,

червоно/гарячий, народно/господарський, м'ясо/заготівельний, двадцяти/поверховий, блідо/рожевий, кисло/солодкий, крапле/подібний, східно/слов'янський, загально/державний.

Завдання 3. ***Відредагуйте подані речення.***

1. Державний учбовий комбінат запрошує на курси підвищення кваліфікації 2. Багаточисельні колективи господарств Миколаївської області виконали взяті на себе зобов'язання. 3. Прошу надати відпустку за свій рахунок. 4. Управління оголошує конкурс фахівців господарства на заміщення посад ведучих спеціалістів. 5. Всюди створюються умови самого великого сприяння оренді. 6. Вам було своєчасно надано кваліфікаційну допомогу. 7. У боротьбі за підвищення сільськогосподарського виробництва рішучу роль відіграє орендний підряд.

Завдання 4. ***Перепишіть, розкриваючи дужки і, де потрібно, вставляючи дефіс.***

1. Мій синочок синьо(окий) в колисці усміхається мені (*В. Сосюра*). 2. Ревуть паро(плави), гудуть паро(вози), і аеро(плани) прокреслюють слід (*В. Стус*). 3. Пильнуйте, люди добрі й щирі, не спіть, учені і женці! Чатують нас людино(звірі) з страхіттям атомним в руці (*В. Симоненко*). 4. Червоно(боким) яблуком округлим скотився день, доспілий і тяжкий (*М. Рильський*). 5. Страшно безсило(малим) чути себе перед смертю, але страшніше, коли ні за що вмерти! (*Б. Олійник*). 6. В'яже осінь ліси перевеслами бурштиново(коралово)жовтими (*Н. Забіла*). 7. Замерехтіло між двох світів щось невпізнанно(знане) (*В. Стус*). 8. Чудовий килим опалого листя осики то спалахує криваво(червоним) і малиновим кольором, то вилискує ніжно(рожевим), світло(жовтим), оранжевим (*Ю. Збанацький*).

Завдання 5. ***Перепишіть, від поданих у дужках прикметників утворіть форми вищого ступеня порівняння. Виділіть суфікси, підкресліть чергування приголосних.***

І. Весняна земля (солодка) за траву. Земля – казна, вода – (дорога) за золото. У безмісячну ніч зірки (яскраві). У новому глечику вода (прохолодна). Чим ніч (темна), тим день (видний). Думка за руки (прудка). Порядок (дорогий) часу. Ранок вечора (мудрий), а трава за солому (смачна). Що (гірка) шкаралуща, тим (смачне) зерня. Щедра осінь (гарна) найзеленішої весни (*Нар. тв.*).

ІІ. Був я вільним, став іще (вільним) (*Л. Талалай*). Коріння моє (міцне) за мої крила (*Д. Павличко*). Чим раб (низький), тим імперія (висока) (*Т. Мельничук*). Коли є брат, (солодкий) хліба шмат (*А. Малишко*). Розлога вербо, чому ти мені (мила) клена, дуба і берізки? (*В. Симоненко*) Та немає (великого) дива, яка зазернена хлібна нива! (*Д. Луценко*) Хліб тобі здасться (черствий) без мене (*А. Малишко*) І правда (чистою) стала з біди (*Д. Павличко*)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 6. ***Утворіть присвійні прикметники від іменників.***

Тетяна, Микола, подруга, дружка, козачка, тітка, донька, дочка, Петро, Ольга, Олька, Оля, Олексій, Софія, Софійка, Юлія, Марійка, Анастасія, Настя, батько, столяр, Андрій, Одарка, Віка, Наталка, птах, орел, миша, крокодил, вовк, собака, зозуля, білка, заєць, кінь, сорока, сусід.

_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 7. ***Спишіть. Уставте замість крапок потрібні букви, поставте наголос.***

І. Беж..вий, рож..вий, рогож..вий, дріждж..вий, нож..вий, плеч..вий, реч..вий, коч..вий, притч..вий, ключ..вий, грош..вий, вірш..вий, плащ..вий, хащ..вий, дощ..вий, кущ..вий, деш..вий, комиш..вий, аркуш..вий, груш..вий, грош..вий, ситц..вий, кварц..вий.

ІІ. Цукр..вий, світанк..вий, крем..зний, малин..вий, гарнен..кий, низ..кий, ч..рноз..мний, справ..дливий, ч..твертий, промов..стий, полуд..нний, мебл..вий, кав..вий, кас..вий, каштан..вий, барвінк..вий, горобин..вий, волошк..вий, яблун..вий, ринк..вий, визвол..ний, жад..ний, бат..ків, текст..вий, порядк..вий, меланж..вий, смерч..вий,

_____
_____
_____
_____

Завдання 8. ***Перепишіть, уставляючи в закінченнях прикметників пропущені літери*** **и** ***чи*** **і.**

1. Червон.., жовтогаряч.. й жовт.. веселчин.. смуги були так.. ясн.., наче горіли тих..м полум'ям (*І. Нечуй-Левицький*). 2. Кожен буває велик..м бодай раз за життя (*Леся Українка*). 3. Зорі стояли тих.. та прозор.., як перш.. маки молод.. (*А. Малишко*). 4. Чим довше десь я мандрував країнами далек..ми, – частіше в пам'яті зринав вишнев..й сад і тих..й став, покрівлі хат з лелеками (*І. Негода*). 5. Свіж..й, вогк..й вітерець потяг з річки (*М. Коцюбинський*). 6. Я на вбог..м сумн..м перелозі буду сіять барвист.. квітки, буду сіять квітки на морозі, буду лить на них сльози гірк.. (*Леся Українка*). 7. І вставала тоді в дитяч..й уяві слава бойов..х козацьк..х походів, оживали грізн.. січі, що колись точились на цій землі (*І. Цюпа*). 8. В широк..м просторі губилось око (*Леся Українка*).

Завдання 9. ***Перепишіть, вибираючи з дужок велику чи малу букву.***

1. Це була (С,с)ізіфова праця – наповнювати людським змістом заяложені поняття (*Є. Сверстюк*). 2. Я думаю, під (Д,д)амокловим мечем краще, ніж під павутиною, бо там людина себе величніше почуває (*Леся Українка*). 3. Сьогодні Марії здалося, що в цьому (Н,н)оєвому ковчезі однастайно всі без винятку були зацікавлені зустріччю з новим гостем (*О. Іваненко*) 4. Мов на (А,а)нтоновім огні, не чув нічого я, не бачив (В. Стус). 5. Сонце скрізь, у всі кінці, як (А,а)рхімедова спіраль, розкреслиться, і дзвонить, і гуде, і світлом землю наповняє щедро-щедротно! (*П. Тичина*) 6. Наша планета – як (Ш,ш)агренева шкіра людства: з кожним новим, грубо вдоволеним бажанням ми самі вкорочуємо її, самі нищимо спадщину (А,а)тлантів, цей з часів (А,а)дамових нам усім дарований рай (*О. Гончар*).

Завдання 10. ***Зробіть морфологічний розбір виділених прикметників.***

1.Один по одному пройшли в клуб, не зупиняючись коло людей, заклопотано-зосереджені (як і личить суддям) члени *товариського* суду: завідуючий кооперацією Тельнов у *військовому* галіфе офіцерського крою і цивільному кітелі; за Тельновим сердито процокотіло підборчиками по *цементованих* східцях молодюсіньке й ловке дівчатко Соня Касян, ланкова-передовичка з орденом «Знак Пошани» (брівчата Сонині були так по-дитячому нахмурені, так гнівно тремтіли, що сторонній подумав би: *новеньку* прокуроршу прислано); за Сонею пройшов і директор школи, голова товариського суду Микола Миколайович Матяш, людина *чемна* не лише за обов'язком, а й за вдачею: він розкланювався до всіх особисто. 2. У неділю після полудня до клубу почали сходитися люди, здебільше старі, бо *молодші* були ще на роботі: вибирали буряки, допасували череди на *осінніх* луках, а голова товариського суду Микола Миколайович Матяш, директор *сільської* восьмирічки, ламав з учнями кукурудзу в полі. 3. І то до *самісінького* світання, до тої пори, коли повітря наливається *срібною* блакиттю і видно було б, либонь, край світу, якби не Беєва гора, – видно кожен листочок на *далеких* деревах, навіть зубці-пилочки на них видно, кожен пагін куги посеред плеса, кожну китичку на очеретах, обтяжену досвітньою росою – така була *свята* пора і тиша свята (*Гр. Тютюнник*).

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ЗАЙМЕННИК

Завдання 1. ***Перепишіть речення, розкриваючи дужки й використовуючи займенник у відповідному відмінку.***

1. Хтось ударив без жалю по серцю (моє), – і забилося серце в огні золотім (*О. Олесь*). 2. Від (уся) картини віє (щось) пісенним (*О. Довженко*). 3. Розходився холод сердитий, немилосердно давить, колеться від (він) натовпу чорна земля, тріскається на (вона) снігова кора (*Панас Мирний*). 4. З прибережного пісочку з посвистом зриватимуться кулички, а в затоці (ви) зустрічатиме сіра чапля (*О. Вишня*). 5. Черешні були високі, крислаті до (той), що порівняти (вони) з чим-небудь було просто неможливо (*О. Левченко*). 6. А над (увесь) (цей) світом, де пахощі сіна злегка притрушує туман і дух молодого ще не затужавілого зерна, сяють найкращі зорі мого дитинства (*М. Стельмах*). 7. Любила Мирослава тихі радощі (їх) домашнього життя (*В. Шевчук*). 8. У (наш) краї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з (свій) дитяточком малим (*Т. Шевченко*). 9. А може, в (цей) є і (кожен) з (ми) провина, що зараз

поріділи солов'їні переспіви, зникли базари чаїних колоній, рідко почуєш жайворонків? (*В. Скляр*) 10.Придбав Максим (себе) сина на всю Україну (*Т. Шевченко*).

Завдання 2. ***У поданих реченнях займенники в дужках поставте у відповідній формі, узгодивши з іншими членами речення.***

1. (Цього) установу з нового року переведуть на двозмінний режим роботи. 2. (Уся) заклади (нашим) міста вчасно підготувалися до опалювального сезону. 3. До (скільки) (ми) треба додати 864, щоб у (він) було 1 000. 4. (Нашому) фірма має (всіма) можливості для (те), щоб наростити (своєї) потенціал. 5. З'ясуйте з (кому) належить вимагати пояснювальну записку за (цього) подія? 6. Коли (нам) нарешті прийшли до (ними), (вони), як виявилося, не було в (цього) час удома. 7. (Уся) обладнання для (нашим) комп'ютерного кабінету (них) завезли ще до початку (цим) навчального року. 8. Нова продукція (вашій) фірма не мала (жоден) позитивного відгуку (нашими) постійних партнерів. 9. У (скільки) університетах (нашою) держави готують соціологів і юристів? 10. До (сам) ранку вода точилася крізь (цією) тимчасову дамбу.

Завдання 3. ***Відредагуйте подані речення.***

1. Коли Петренко познайомився з Степаненком, він був уже начальником відділу. 2. Доповідачі говорили і про недоліки, і про досягнення. Це слід врахувати в подальшій роботі. 3. Завтра ми надамо вам любу інформацію з питань, що належать до нашої компетенції. 4. Запорізький маргариновий завод придбає всяку олію в любій кількості за договірними цінами. 5. Степаненко В. П. не справився зі своїми обов'язками диспетчера. 6. Не виконали план окремі підприємства міста. 7. Стипендія – це грошова допомога, котра виплачується тим,

що навчаються на денних відділеннях вузів і технікумів. 8. Я працюю на другому підприємстві. 9. Представник митниці наказав депутатові віддати свій паспорт.

Завдання 4. ***Замість крапок поставте займенники*** **<u>всякий</u>, <u>кожний</u>** ***або*** **<u>будь-який</u>.** ***Визначте можливість синонімічної заміни займенників.***

1. Ця платформа дозволяє проводити техогляд літаків за ... погодних умов. 2. У ... справі треба бути фахівцем. 3. У протоколі повинен розписатись ... екзаменатор. 4. ... музичний інструмент має свій неповторний голос. 5. Після закінчення курсів ви зможете пошити сукню ... фасону. 6. ... предмет може стати ігровим знаряддям − м'яч, палиця, скакалка. 7. Без ... зусиль ти підготуєш цю доповідь. 8. ... вчитель повинен до 25.08 пройти медогляд. 9. Я можу виконувати ... доручення. 10. Позачергові збори скликаються на вимогу ... учасника підприємства. 11. ... відмовки вигадуєш, аби не прибирати. 12. ... вечора я дивлюсь «Останні новини». 13. Прошу Вас перевірити .. документ 14. ... людина, подивившись на свій кулак, може отримати уявлення про розміри свого серця.

Завдання 5. ***Випишіть займенники. Визначте, якими частинами речення вони виступають у реченні.***

Шануй і поважай матір і батька. Вони дали тобі життя. Ти будеш дорослою людиною, але для матері і батька до останнього їхнього подиху залишишся дитям. Своєю працею і піклуванням вони несуть радість у твою колиску. Не забувай, що батьки також мають право на радість. Шануй і поважай бабусю й дідуся... дорожи честю сім'ї, оберігай її, як святиню. Де б ти не був, ніколи не забувай про свою рідну домівку. Завжди пам'ятай про неї (*В. Сухомлинський*).

_____
_____
_____

Завдання 6. ***Запишіть займенники відповідно до правил правопису.***

І. Будь/що, ні/чого, ні/для/кого, де/яких, чим/небудь, де/від/чого, будь/у/кого, де/чого, на/чому/будь, казна/котрий, де/з/ким, ні/якого, ані/хто, який/сь, аби/для/чого, хтозна/чого, чия/сь, ні/чий, що/будь, ні/на/якому, кому/то, ні/на/кому, аби/чий, котрого/сь, котрий/то, ані/від/кого, хто/ж/то, аби/чого, ні/за/якого, аби/з/чого, хтозна/з/чого, чого/ж/то, будь/що/будь.

ІІ. Де/хто, де/кого, в/де/кого, скільки/небудь, де/в/кого, аби/хто, ні/до/кого, будь/на/кому, ні/від/кого, будь/з/ким, аби/ким, аби/з/ким, із/хтозна/яким, хтозна/з/яким, хтозна/який, ні/про/що, будь/хто, ні/що, будь/кого, ні/хто, до/будь/кого, будь/до/кого, казна/що, де/що, хтозна/чий, хтозна/в/чиєму, на/ні/що, який/небудь, у/якому/небудь, хто/сь, у/кому/сь.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 7. ***Поставте подані займенники у родовому й орудному відмінках однини без прийменників і з прийменниками до або з. Поясніть правопис.***

Зразок: *Родовий відмінок*		*Орудний відмінок*	
Його	*з, до нього*	*ним*	*з ним*
Нікого	*ні з кого, ні до кого*	*ніким*	*ні з ким*

Вона, той, мій, цей, ніякий, нічий, ніщо, дещо, деякий, дечий, абиякий, абищо, щось, якийсь, чийсь, який-небудь, чий-небудь, будь-який, хтось, казна-хто, казна-що, казна-який, казна-чий.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 8. ***Виправте помилки у вживанні займенників. Відредагуйте речення***.

І. 1. На п’ятому поверсі нашого універмагу ви можете придбати любий подарунок на всякий смак. 2. Мені здається, що він говорить одне, а думає зовсім друге. 3. Я можу у любий час розірвати цей контракт. 4. У мене зараз зовсім другі проблеми. 5. Ми готові співробітничати з усілякими підприємствами. 6. Всякий учень повинен пройти це тестування. 7. З усіх других

питань рішення приймаються простою більшістю голосів, котрі беруть участь у зборах акціонерного товариства. 8. Я готовий купити оцю книжку за кожну ціну.

II. 1. Завтра ми надамо вам любу інформацію з питань, котрі належать до нашої компетенції. 2. Керівник виконує функції і несе обов'язки, що передбачені законодавством і другими актами, що поширюються на Підприємство. 3. За допомогою цього словника ви зможете перекласти кожний текст. 4. Цей миючий засіб зберігається при всякій температурі. 5. Права і обов’язки колективу виконуються всяким його членом однаковою мірою з другими. 6. Товариші! Ми підвели підсумки роботи у тваринництві. Це сама головна, сама відповідальна і почесна робота (*З проток.*).

Завдання 9. ***Поставте наголос у займенниках.***

I. Абихто, абищо, абиякий, будь-ким, абичому, абиким, хто-небудь, ніскільки, чим-небудь, котрий, нікотрий, ніякий, нічому, самий, будь-хто, будь-чий, будь-кого, будь-чому, будь-який. Тебе – до тебе, себе – до себе, кого – до кого, всього – на всьому, на тому – завдяки тому.

II. Самого себе. Себе саму. Себе одну. Самих себе. Того ж самого дня. Вражати в саме серце. Закоханий по самі вуха. З самого малечку.

Завдання 10. ***Знайдіть у поданому нижче тексті займенники, зробіть їх морфологічний розбір.***

I. Дехто думає, що в колі сім’ї немає потреби дотримуватися тих норм поведінки, які вважаються обов’язковими під час спілкування зі сторонніми. Так може думати тільки людина низької культури, для якої ввічливість – щось на зразок парадного костюма: в домашній обстановці вона швидко його знімає, щоб не зім'явся і не запилився від зайвого користування.

Сім’я тим і відрізняється від інших колективів, що вона заснована на взаємній повазі, на близьких стосунках. Повага до старших – основа кожної сім’ї. А тому великого значення набуває повсякденна ввічливість у спілкуванні, готовність завжди прийти на допомогу.

Молодь повинна уникати суперечок із старшими, не зчиняти галасу на захист своїх тверджень. Навіть коли старший справді в чомусь помиляється, і ви не змогли спокійно переконати його в цьому, краще перевести розмову на іншу тему (*З журналу*).

ІІ. «Ой у лузі червона калина похилилася». Скільки щирих, зворушливих патріотичних почуттів викликає ця пісня у кожного, хто сприймає її небайдужим серцем.

Пісня, власне її перша строфа, бере свій початок із старовинних козацьких пісень, що відображали героїчну боротьбу лицарів Запорозької Січі з польсько-шляхетською неволею.

Серед пісень цього циклу знаходимо і пісню «Розлилися круті бережечки».

Прикінцева строфа цієї пісні дала початок досліджуваному народнопоетичному тексту, що стосується іншого періоду визвольного руху в Україні, – боротьби українського народу за національну незалежність:

Гей, у лузі червона калина похилилася, Чогось наша славна Україна зажурилася...

Червона калина! Скільки прекрасних поетичних образів червоної калини зустрічаємо в народних піснях, скільки визначних українських поетів оспівали її у своїх творах! (*Ф. Погребенником*)

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ЧИСЛІВНИК

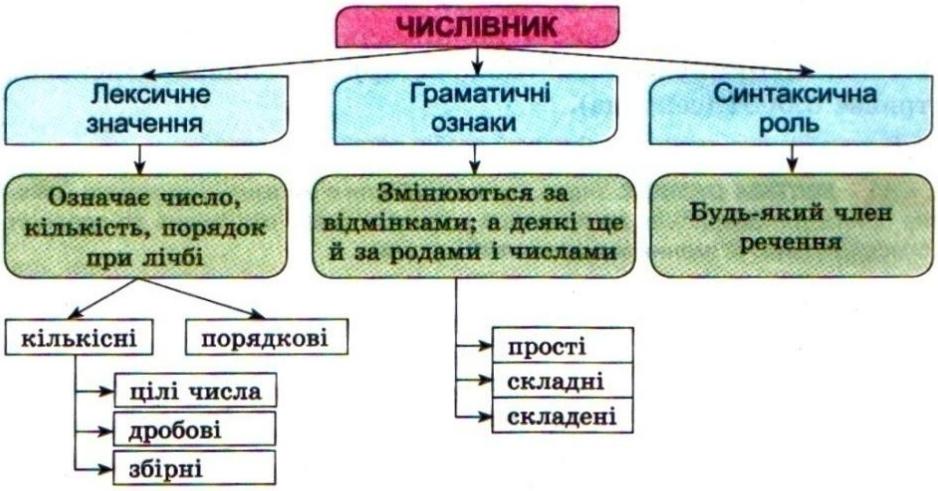

Завдання 1. ***Визначте, до якої групи належать числівники за значенням і за будовою. Які слова не є числівниками?***

Шість, шостий, двоє, один, одиниця, удвічі, декілька, семеро, мільйонний, дводенний, десяток, шестеро, чотириста, кілька, сотня, двісті, дюжина, п’ятірка, обидва, п’ятиріччя, двісті, двісті сімдесят восьмий, половина, дев’яностий, сто, мільйон, два, десяток, трійка, четвірка, семеро, четвертий, дев’ятиріччя, півтора, двохсотий, пара, надвоє, натроє, десятеро, по-п’яте, стоденний, трійня, чверть, одна третя тринадцять, кільканадцять, двадцятисемитисячний.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 2. ***Запишіть у словосполученнях і реченнях цифри словами, уживаючи їх у відповідному відмінку.***

Добратися до 60 кілометра. За 7 замками. Жонглювати 11 м'ячами. У 90 питаннях із 100. На 136 харківських автобусах. Працювати із 27 студентами. Користуйтеся 8 джерелами. Близько 46 відсотків. Крокувало 1296 осіб. Торгували на 707 місцях. Без 15 подані копійок гривня. Подолали 2/3 шляху. Чи може людина говорити 20-25 мовами? А 40? Історія зафіксувала: людина може оволодіти 26, 27, 28 мовами (є такі приклади) чи вільно розмовляти 19 і знати ще близько 12 мов, а зі словником працювати ще з 54 мовами. Надіслали вітання 67 працівникам. Вітаю з 1 вересня.

Завдання 3. ***Запишіть числівники словами, узгодивши з іменником, утворивши словосполучення. (Указавши можливі варіанти).***

Приклад: *два центнери, другий центнер.*

I. 2 (центнер); 103 (птах); 25 (пісня); 12 (джерело); 100 (тонна); півтора (поверх); 34 (мішок); 62 (делегат); 271 (автобус); 3,2 (бал); 404 (ніж); 4 (студент); 341 (парта); 2,6 (рік); 52 з половиною (сотка); 22 (учень); 1,3 (кілограм); півтораста (кошик); 1/5 (день); чверть (рік); потяг з (47 196) пасажирами; до (673) додати (59); обговорити з (34 567) виборцями; повідомити (451) мешканцям.

II. Півтора (тиждень); 2 з половиною (місяць); півтораста (кілометр); 4 (курсант); 34 (літак); 28 (солдат); 57 (кілограм); четверо (дівчина); 3 (том); обидва (хлопець); 53 (іноземець); 3 з половиною (відро); півтора (рік); 8 (відро); 1504 (метр); вісімнадцятому (листопад); 1387 (примірник); 24 (будинок); між 1 і 19 (січень); четверо (дівчина); 16 (студент); 6 (весло); 8 (ковдра); 4 (олівець); 3 (циркуль); 4 (дівчина); 3 (міністр); 34 (зошит); 9 (харків'янин); 21 (газета); 4,5 (літр); 10 (чоловік); 266 (курча); 1700 (грам); 3 (босоніжки); 1/6 (порція); 3 (друг); 3/4 (склянка); 2 (студент); 3 (лоша); 2 (хлоп'я); 4 (чоловік); 2 (сани); 4 (двері).

4. ***Провідміняйте числівники.***

Дві цілих одна друга кілометра; дев’яносто тисяч сто сорок сім днів; п’ятеро вікон; шістсот книг.

679, дванадцять, дев’яносто, 2678, двоє, кільканадцять, семеро, вісімсот.

Завдання 5. ***Відгадайте лінгвістичні загадки:***

1. У якому числівнику в родовому відмінку 40 однакових букв? 2. Який числівник утворить жіночу прикрасу, коли стане за нами? 3. У якому місті є завжди сотня жінок з однаковим ім'ям? 4. Утворіть словосполучення зі словом говорили, додавши омоніми зі значенням числівника з прийменником і прислівника.

Завдання 6. ***Відредагуйте речення Числівники запишіть словами.***

1. Зібрали всього по 23 центнера зернових з гектара. 2. За пару днів почнуться жнива. 3. Приблизно 1/3 студентів нашого курсу поїхала на практику в ЗАТ «Ольвія». 4. Одна друга випускників школи вступила до ВНЗ. 5. Студенти один за другим залишили аудиторію. 6. Ректор виступив перед стами тисячами студентів. 7. За півтора роки ми досягли бажаних

результатів. 8. Ювіляра привітали з шестидесятиріччям. 9. Дирекція привітала всіх жінок з Восьмим березням. 10. Передбачається перевиконання плану у два з половиною раза.

Завдання 7. ***Випишіть та відредагуйте словосполучення, у яких порушено норму на позначення часу.***

Десять хвилин на третю, чверть одинадцята, двадцять по другій, без п'ятнадцяти сім, за п'ятнадцять шоста, пів на восьму, рівно одинадцята, без двадцяти десята, п'ять хвилин до восьмої, три години шість хвилин, пів на одинадцяту, п'ятнадцять хвилин п'ятої, шістнадцять п'ятнадцять, початок засідання у 4 годині, зараз одинадцять годин, зателефонуйте після десятої.

Завдання 8. ***Поставте числівники в потрібному відмінку. Якщо наявні паралельні форми, наведіть їх.***

Чорне море (близько 420 тис. км ^{2}) з'єднується через протоки Босфор і Дарданелли із Середземним морем. Найбільш мілководною та заселеною є північна частина Чорного моря, яка внаслідок невеликих глибин (80-100 м) та отримання у літній період теплих прісних річкових вод краще прогрівається. Але вже на глибинах 120-200 м вода насичена сірководнем і практично не заселена живими організмами. Середній вміст солі у воді становить 14 %, який збільшується на півдні. Температура морської води на поверхні коливається влітку від 25-27 до 20-24℃, взимку – від + 8 до - 0,5℃ (*Ф. Заставний*).

Завдання 9. ***Утворіть складні прикметники, першим компонентом яких є числівник.***

Три поверхи, чотири колеса, два роки, три яруси, два акти, три місяці, чотири аршини, двадцять два роки, двісті п’ятдесят сім тисяч, шістдесят років, сімдесят літ.

Завдання 10. ***Випишіть числівники, зробіть їх морфологічний розбір.***

1. Уперше зворотний бік Місяця було сфотографовано в жовтні тисяча дев’ятсот п’ятдесят дев’ятого року. 2. Кілограмова гиря на Місяці важила б усього шістдесят шість грамів. 3. Місяць мчить навколо Землі зі швидкістю три тисячі шістсот вісімдесят один кілометр на годину. 4. У шістдесятих роках в українську літературу прийшли такі видатні поети, як Василь Симоненко, Борис Олійник, Ліна Костенко, Іван Драч. 5. У битві під Берестечком тисяча шістсот п’ятдесят першого року менш ніж двохсоттисячне військо Богдана Хмельницького протистояло трьохсоттисячній армії польського короля.

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ДІЄСЛОВО

Завдання 1. ***Випишіть дієслова, визначіть, до якої дієвідміни вони належать.***

1. Без трудів не їстимеш пирогів. 2. Не нагнувшись гриба не знайдеш. 3. Якщо жуки-вертуни помічають, що до них підкрадається риба, вони вистрибують із води *(В.Танасійчук).* 4. Розуму за гроші не купиш. 5. Не вродив мак – перебудемо й так. 6. Коли не тямиш, то й не берися. 7. Не доженеш і конем, що запізниш одним днем. 8. Як постелишся, так і виспишся. 9. Не кажи гоп, доки не перескочиш. 9. Тихше їздиш – далі будеш. 10. Менше вкусиш, швидше ковтнеш (*Н. тв.*). 11. Мости з сучасного в майбутнє будуємо (*В. Сосюра*). 12. Що написано пером, не вивезеш і волом.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 2. ***Утворіть особові форми однини й множини від поданих дієслів. Поясніть відмінності в особових закінченнях утворених форм.***

1. Гомоніти, молотити, креслити, прикріпити, заспокоїти, мріяти, кохати, спати, пекти, гоїти, кришити, уболівати.

2. Зустрічати, любити, фарбувати, боротися, їздити, святкувати, гасити, вишивати, смалити, сіяти, лазити.

Завдання 3. ***Визначіть, від якої основи утворені дієслівні форми в реченнях. Назвіть формотворчі чи словозмінні афікси.***

1. Ніхто не подолає в нас цієї сили, народженої в ділі, змужнілої в бою (*М. Рильський*). 2. По горах і долинах, по всіх пробуджених до життя околицях зелено вруниться трава, і вітер несе з далечини теплий дух землі, усе, що народжується на ній під благодатним весняним сонцем, як всяке новонароджене, стає звабою (*Д. Міщенко*). 3. Лише боротись – значить жить (*І. Франко*). 4. Я не тікав, зустрівшися з ворогами, і не ховавсь, лякаючись, на піч; цуравсь ходить неправими шляхами, утертими, а темними, як ніч (*П. Грабовський*). 5. Умій дякувати старшим за те, що вони повчають тебе. Почувши похвалу, дякуй і обіцяй жити по-людському (*В. Сухомлинський*).

Завдання 4. ***Відредагуйте речення, знайдіть порушення у вживанні дієслівних форм***.

1. Давайте почнемо збори колективу. 2. Я хочу вибачитися, я завдав вам стільки клопоту. 3. Робота аналізується за слідуючими вимогами. 4. Замовляючи преспекти у видавництві «Байда», вони вам коштуватимуть на 30 % дешевше. 5. Давайте згадаємо, як відбувалося ваше сходження, кар'єра. 6. Через якийсь час їй телефонують: приходіть, мовляв, усе буде супер. 7. Від Петра Симоненка, Адама Мартинюка та Станіслава Гуренка залежитиме доля українського комунізму. 8. Телефонні вандали ніяк не заспокоються. 9. Про цю команду завжди говорилося вдома і навіть серед футболістів СКА. 10. Але повернемось до сьогодення. Давайте привітаєм нашу гостю.

Завдання 5. ***Доберіть синоніми до дієслів іншомовного походження.***

1. Пролонгувати термін виконання робіт – ... . 2. Лімітувати кошти –... . 3. Демонструвати вироби фірми –... . 4. Контролювати роботу бухгалтерії – .. . 5. Концентрувати увагу –... . 6. Ігнорувати закони –... . 7. Координувати дії –... . 8. Ліквідувати противника –... . 9. Реєструвати учасників конференції – ... . 10. Форсувати події –... .

Завдання 6. ***Поставте наголос у дієсловах.***

Беремо, була, було, везти, вести, висіти, вжалити, взяла, відстояти, найдемо, вскочити, закінчити, ідемо, кидати, ллємо, люблю, напишу, ненавидіти, нести, округлити, пасти, пишу, підводити, повземо, посидіти, постояти, прослизнути, роблю, сердити, спустошити, стерпіти, черпати.

Завдання 7. ***Розкрийте дужки й доберіть присудок у поданих реченнях у потрібній формі.***

1. Більшість депутатів (не підтримала/не підтримали) цієї кандидатури. 2. Багато науковців (відмовилося/відмовилися) давати інтерв'ю. 3. Ректорат ХГУ «НУА» разом з Міжнародним інститутом освіти, культури та зв’язків з діаспорою (провели/провів) наукову конференцію. 4. Чимало абітурієнтів (розгубилося/розгубилися) під час написання ЗНО з математики. 5. Частина батьків (не змогла/не змогли) прийти на батьківські збори. 6. ДЕК (оголосив/оголосила) результати іспиту через півгодини. 7. 5 вищих навчальних закладів (розпочинає/розпочинають) навчальний процес з 1 вересня, а решта – 30 вересня. 8. Адміністрація школи та Департамент освіти (розглянули/розглянула) три заяви про прийняття на посади вчителів математики, біології та історії.

Завдання 8. ***Перепишіть речення, уставляючи в закінченнях пропущені літери.***

1. Миті, що сі..мо, жн..мо, ку..мо віки залізні, ми ті, що в космос лет..мо і простина..мо наскрізно безвісну даль (*П. Усенко*). 2. Де б не літав – поверн..шся додому, бо крила виростають із землі (*Л. Горлач*). 3. Ах, скільки радості, коли ти люб..ш землю, коли гармонії шука..ш у житті (*П. Тичина*). 4. Батьківську землю ми люб..мо всі ще від малої колиски (*Т. Масенко*). 5. Ід..ш і слуха..ш, і чу..ш рідну землю, що году.. тебе не тільки хлібом і медом, ай думками, піснями і звичаями (*О. Довженко*). 6. Коли ж ти мрі..ш добре, працю..ш добре теє (*М. Бажан*). 7. Що за голос там співа.., звідкіля та пісня лл..ться, часом душу сповиває, і лунає і смі..ться (*Л. Первомайський*). 8. Справжнє сонце навч..шся цін..ть, коли небо імлою пов..те (*В. Забашта*). 9. Добро почина..ться з людського доброго серця (*М. Сингаївський*). 10. Блискавками-пожежами небо обмереж..мо (*В. Чумак*). 11. Мости з сучасного в майбутнє буду..мо (*В. Сосюра*).

Завдання 9. ***Перепишіть. Дієслова, що в дужках, поставте в потрібній особі, часі.***

1. (Виходити) в світ, по вінця сили повен і гордий за співучий свій народ (*В. Лучук*). 2. (Сипати) вишня квітом з білих верховіть (*Л. Забашта*). 3. Нам батьки і вчителі (хотіти) щастя на землі (*М. Рильський*). 4. Я щодня (проходити) повз самотній, покинутий сад (*М. Коцюбинський*). 5. Прекрасні ці творчі будні, коли праця довкола (клекотіти) (*Л. Дмитерко*). 6. Гаї (шуміти) − я слухаю. Хмарки (бігти) − милуюся (*П. Тичина*). 7. (Стогнати) пугачі, (реготати) сови, уїдливо (хавкати) пущики (*Леся Українка*). 8. Вода (клекотіти), (булькотіти) та все (нести) Лавріна на гостре каміння (*І. Нечуй-Левицький*). 9. (Носити) дрова до куреня, (розводити) огонь, (чистити) картоплю, ожину збираю (*О. Довженко*). 10. Ось молодий сміх дівчини (розкочуватися) по лісі і жаром (сипатися) в парубочу душу (*М. Стельмах*). 11. Чи то (сидіти), чи то (гуляти), все співаю, все співаю (*Т. Шевченко*). 12. (Скрипіти) і (ридати) дерева під вітром (*П. Тичина*).

Завдання 10. ***Випишіть із тексту виділені дієслова, зробіть їх морфологічний розбір.***

Море спить. Точнісінько, як людина. Високо *здіймає* груди, схропує сонно,ліниво. Так,здається, тільки стань біля нього, *крикни* на всю горлянку, і воно в одну мить *прокинеться.*

Але то тільки так здається. Коли море спить − вже ніяка сила його не розбудить. Ліниво *похлюпує* об камінь хвильками, плещеться тихо, сонно, розніжено.

Я довго *не придивлявся* до того, як спить море. Постояв трохи − та й шубовсть у воду. Просто з головою, на саме дно. Аж коліньми об землю *забився.*

Коли б ви знали, яка то морська вода в липні! Сонце *палить* нестерпно, аж дихати нічим. І тут раптом тебе з голови до ніг *обгортає* бархатиста, чиста-чиста, прохолодна, ніжна терпко-солодкувата морська вода. Краса! Краса невимовна. Здається, так і *хлюпався* б у тій воді все життя і на берег би не вилазив! Тож, мабуть, добре рибам *жити* у воді − вони ніколи на берег не випливають. Хіба хто на гачку живосилом витягне.

Купаюся я собі та й купаюся, навіть не чую, що мама згори гукає. *Попереджає*, щоб не плив далеко.

Довго я плавав, аж поки *не втомився* (*Ю. Збанацький*).

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ДІЄПРИКМЕТНИК

Завдання 1. ***Утворіть:***

а) від поданих дієслів – пасивні дієприкметники минулого часу. Провідміняйте дієприкметник чоловічого роду, утворений від виділеного дієслова.

Наситити, загоїти, виписати, замісити, писати, виплекати, шити;

б) від поданих дієслів – пасивні дієприкметники минулого часу. Провідміняйте дієприкметник жіночого роду, утворений від виділеного дієслова.

Зберегти, витерти, натрудити, заспокоїти, перемелювати, бажати, прогнити;

в) від поданих дієслів – активні дієприкметники минулого часу. Провідміняйте дієприкметник чоловічого роду, утворений від виділеного дієслова.

Постаріти, порідіти, обважніти, згоріти, змарніти, позеленіти, потемніти.

Завдання 2. ***Перепишіть, розкриваючи дужки. Від дієслів, що в дужках, утворіть активні дієприкметники і поставте їх у потрібному роді, числі й відмінку.***

1. Мовчання й тиха скорбота залягли в (заніміти) залі (*І. Цюпа*). 2. Від землі йде духмяний аромат (зів'янути) трав (*Я. Баш*). 3. Попадало додолу покручене, (зчорніти) листя (*М. Коцюбинський*). 4. Смереки жалібно стогнали, наскрізь (промокнути) у темній пущі (*І. Франко*). 5. Бачу, як синє небо розтяли чорні (дихати) крила ворони (*М. Коцюбинський*). 6. У лісі вже ставало тісно від (прибувати) військ (*О. Гончар*). 7. Край шляху серед (палати) маків зостався свіжий горбик землі з маленьким гранчастим обеліском (*О. Гончар*). 8. Стиха лущиться зерно з (перестигнути) колоса (*М. Коцюбинський*).

Завдання 3. ***Запишіть словосполучення:***

а) із активними дієприкметниками; б) із пасивними дієприкметниками.

I. Позолочена пшениця, змарніла врода, сполохані тіні, потемніле небо, мальовані схили, співаючий птах, уквітчана світлиця, поруділе листя, підсолоджена кава, постаріла ненька, засніжені вулиці, вимитий посуд, застелене ліжко, квітуючий сад, цілющий напій, працюючий студент, багряний лист, прочитана книжка, заклеєні вікна, граючий промінь, вабляча тиша.

II. Пекучий біль, печена картопля, печена картопля, палаюче сонце, сипучий пісок, варене м’ясо, учена рада, учений вірш, спіла вишня, зріла ягода, варена курка, нездоланий народ, квітучий сад, нездійснена мрія, битий шлях, солоний піт, сидяча робота, солені огірки, ріжучий інструмент.

Завдання 4. ***Випишіть дієприкметники, визначте їх вид, час, рід, число, відмінок.***

1. Підхоплена хвилями шлюпка вилетіла в море (*М. Трублаїні*). 2. Око знов ваблять блукаючі вогні (*М. Коцюбинський*). 3. Дбайливо политі й старанно підстрижені квіти красувалися серед в'янучих трав (В. *Собко*). 4. Не цвіти ж, мій цвіте новий, нерозвинений цвіте, зов'янь тихо, поки твоє серце не розбите (*Т. Шевченко*). 5. Тремтячими руками розгорнув Тарас папір (*О. Іваненко*). 6. Коли весною зацвіте трава в палаючих серпанках, в степ на курган крутий ідестаренька зморена журавка (*Д. Луценко*). 7. У зів'ялих листочках хто може вгадати красу всю зеленого гаю (*І. Франко*). 8. Згаяного часу і конем не доженеш (*Нар. тв.*). 9. Струмує теплий дим по коліях розмитих, дощами добрими напоєних доріг (*М. Рильський*).

Завдання 5 ***Перепишіть, розкриваючи дужки. Від дієслів, що в дужках, утворіть пасивні дієприкметники й поставте їх у потрібному роді, числі й відмінку.***

1. Сумно в гаю (заспокоїти), вічною ніччю (придавити) (*Леся Українка*). 2. Вже минули село і поїхали понад течією, (обсадити) густими старими вербами (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Добріє світ, (народитися) в любові (*Т. Коломієць*). 4. Край моря сонце золотить (укрити) лісом гори (*Н. Забіла*). 5. Ніким не (сходити) нас ждуть путі (*О. Ющенко*). 6. Рівно й спокійно дише (натомитися) з праці земля (*М. Рильський*). 7. І на (оновити) землі врага не буде, супостата (*Т. Шевченко*). 8. Тепла ніч, (наповнити) степовими пахощами, пропливла над Асканією (*О. Гончар*).

Завдання 6 ***Відредагуйте речення, правильно записуючи форми дієприкметників. Визначте синтаксичну роль дієприкметника.***

1. Увага! На період спалаху грипу всі температурячі хворі обслуговуються на дому, при зверненні в поліклініку – в першому кабінеті на першому поверсі (*З оголошення*). 2. Під лежащий камінь вода не тече. 3. Мене вразили її зблiднівші уста, змарнівше обличчя. 4. Кружляв в останньому вальсі падаючий лист. 5. Студенти, відвідавші експозиції музею, були в захваті від побаченого. 6. Посивівше волосся пасмами спадало на чоло, закривало очі. 7. На вечорі виступили з читанням своїх творів початкуючі письменники (*З посібника*). 7. Там три принцеси зачакловоні у сивих зморщених бабусь (*Л. Костенко*). 8. Чоловік, наближавшийся до нас, зупинився.

Завдання 7 ***Спишіть. Замість крапок уставте дієприкметникові звороти, узгоджуючи дієприкметники з іменниками. Розставте розділові знаки.***

1. За лісом починалося село ... (розкиданий в горах та глибоких ярах). 2. Доріжка ... (колись вимощений цеглою) тепер до половини заросла зеленим мохом. 3. Раставиця знову ховається між двома високими вербовими стінами ... (неначе обсипаний зеленим пір'ям). 4. Червоні та сині квітки ... (повишиваний на рукавах) дуже приставали до чорних брів (І. Нечуй-Левицький). 5. Передо мною простягся шлях ... (обтиканий з обох боків старими липами у два ряди). 6. Згори було видно широку долину ... (обставлений горами, вкритими лісом). 7. Невеличкі біленькі хатки ... (окутаний садками та левадами) розбіглись по пагорбку. 8. Розкішні крислаті кущі з буйною лозою ... (обліплений лапатим листом) вкривали підгір'я (*М. Коцюбинський*).

Завдання 8. ***Визначте синтаксичну роль дієприкметника. Прокоментуйте написання частки не з дієприкметниками.***

1. Я жив би двічі і помер би двічі, якби було нам два життя дано, щоб людству чесно глянути у вічі не/зганьбленим зберігши знамено (*М. Бажан*). 2. Ліпше свій хліб не/допечений, як чужий перепечений (*Нар. тв.*). 3. Хіба можна собі уявити українську хату, не/заквітчану рушниками? (*В. Скуратівський*). 4. Через усю Вербівку стеляться сукупні городи та левади, не/огороджені тинами (*І. Нечуй-Левицький*). 5 Пісня ж твоя в не/вмираючій силі в мойому серці ясніє, живе (*І. Франко*). 6. Тільки й мав талан до віршів не/ позичений, а власний (*Леся Українка*). 7. Марійка вешталася, як звичайно, зжурена і не/ вдоволена (*О. Кобилянська*).

Завдання 9 ***Спишіть, розкриваючи дужки. Поясніть написання*** **не** ***з дієприкметниками.***

1. І кликав день в (не) міряні світи (*Я. Шпорта*). 2. Причаїлися гори, заворожені красою ніколи (не) бачених степів (*О. Гончар*). 3. Степ квітував. (Не) займаний, звіку (не) ораний, високотравний (*О. Гончар*). 4. Треба було перейти рівне, (не) заросле й (не) закрите плавнями місце (*М. Коцюбинський*). 5. Через усю Вербівку стеляться сукупні городи та левади, (не) обгороджені тинами (*І. Нечуй-Левицький*). 6. Мікроскоп відкрив людині світ, (не) бачений простим оком. 7. Партизан опинився перед річкою, вражений (не) сподіваною перешкодою (*Ю. Збанацький*). 8. Молода (не) витрачена сила хвилею вдарила в груди (*М. Коцюбинський*).

Завдання 10. ***Зробіть морфологічний розбір виділених дієприкметників.***

Човен, *витягнутий* на берег, був прив'язаний до вільхового стовбура (*Є. Гуцало*). 2. Час від часу долітали до слуху прикордонників *віддалене* перепелине підпадьомкання та скрипуча пісня деркачина, лелеки довго не могли вмоститися у своєму розкішному гнізді на височенному, вже

вмираючому дубі перед входом на заставу… (*Ю. Збанацький*). 3. У лісі туман зависав на гіллі вільшаника *обважнілими*, перламутрово-чистими краплями і лунко опадав на листяний паркет, буцім тисячі дятлів працювали довкола. Грона калини в червонозлотиці листя, наскрізь *пронизані* сонцем, горіли таким живим пурпуровим вогнем, що Дідько благоговійно завмирав і, зачудований, до смерку просиджував у лісі (*В. Дрозд*). 4. Берлін являв собою фортецю, *розташовану* ніби на мису, з трьох сторін огороджену водами ріки (*В. Логвиненко*). 5. Німо повклякали *припорошені* вишні над парканами, мліють на сонці жоржини, *понишкли* зів'ялим листом, борсаються в порохах кури (*І. Волошенюк*). 6. Легенькі горбаті містки мов на часинку *перекинуті* через вузькі ставкові рукави (*І. Ле*).

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ДІЄПРИСЛІВНИК

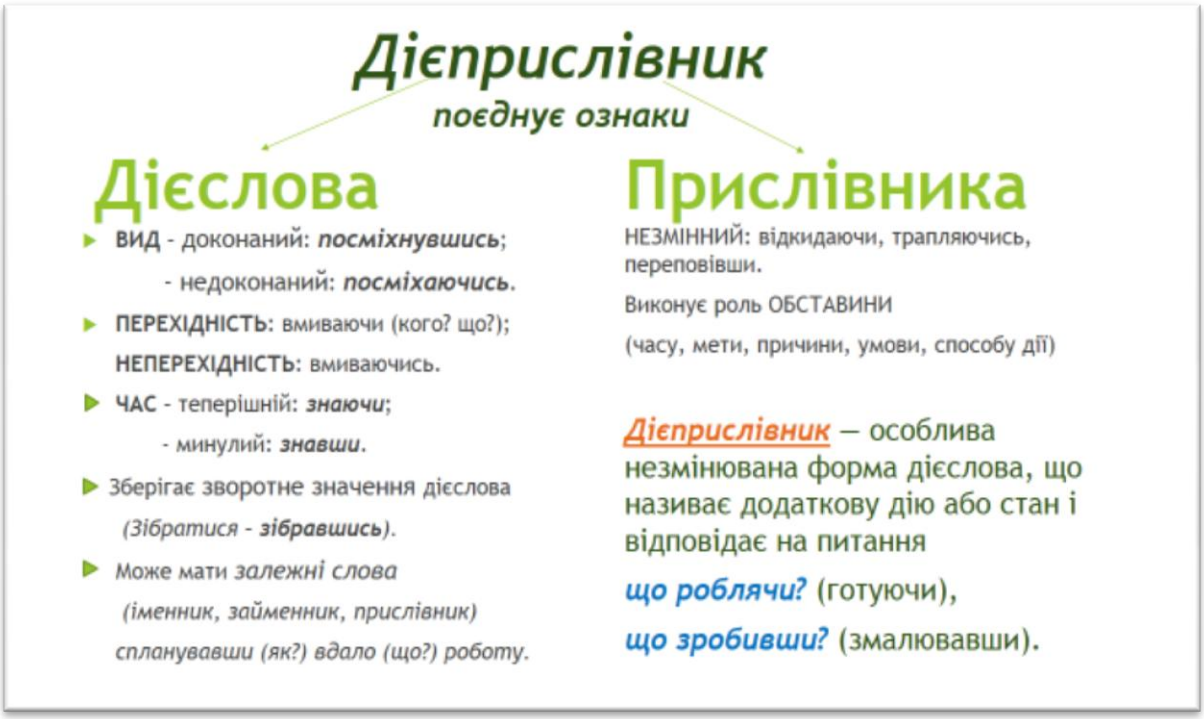

Завдання 1. ***Утворіть від поданих дієслів дієприслівники. Запишіть за зразком і поясніть їх написання:***

1. *Ідуть – ідучи, летять – летячи.*

Бачать, виробляють, ходять, знають, пізнають, копають, ховають, ловлять, сідають, мають.

2. *Спитав – спитавши.*

Зробив, покликав, написав, почув, зібрав, прийшов, ходив, запросив, відправив, похвалив.

_____

_____

_____

_____

_____

Завдання 2. ***Установіть вид дієслова, утворіть від них дієприслівники.***

I. Смалити, суперечити, прищепити, подати, крохмалити, зліпити, дискредитувати, вирости, прояснювати, привласнити, сигналити, ілюструвати, ратифікувати, узаконити, іти, попоходити, присвічувати, переплестися, усміхатися, бачити.

II. Привезти, уникати, скласти, зберегти, перевірити, читати, згадати, штовхати, штовхнути, відокремлювати, топити, ламати, порозростатися, стрибати, стрибнути, дивитися, аплодувати, працювати, попрацювати, обдумати, обдумувати.

Завдання 3. ***Випишіть спочатку дієприслівники недоконаного виду, а потім доконаного.***

1. Дуже важким видалось Хариті те відро з водою, бо, поставивши його на землю, хвилинку стояла нерухомо, спершись на припічок, важко дихаючи (*М. Коцюбинський).* 2. Загартувавшись в росах, неначе гострий плуг, зоря врізається між досвітком і ранком і, приоравши ніч, кладе на виднокруг окраєць сонця в рушничку серпанку (*Д. Ткач).* 3. Хлюпотить у бухті мала хвиля, б'ючись в броньовані тіла кораблів (*В. Кучер).* 4. Я знову, напружуючи сили, борючись із чимось важким, що навалювалось і давило мені на голову, підводився і знову плівся далі, не знаючи, куди я йду (*Гр. Тютюнник).* 5. Дуби застигли, схиливши могутні голови в білих снігових шапках, завмерли в безнадії, чекаючи з жахом ворожого удару (*М. Збанацький).*

Завдання 4. ***Спишіть, замінюючи взяті в дужки дієслова дієприслівниками. Поставте, де потрібно, коми.***

1. Було як місяць у віконечко засвітить, Василько дивиться, очей не (зводить) (*Марко Вовчок*). 2. Часом Остап зупинявся (прислухатися, придивлятися) (*М. Коцюбинський*). 3. Андрійко село оббіжить, вернеться червоний (сміятися, пустувати) (*Марко Вовчок*). 4. А Василько буде хоч ціленьку ніч ту довгу зі мною сидіти, мене (слухати) та мені у вічі пильненько (дивитися) (*Марко Вовчок*).

Завдання 5. ***Визначіть у поданих реченнях дієприслівники та дієприслівникові звороти. Поставте розділові знаки.***

1. Прозорі краплини падали на землю виблискуючи на сонці (*О. Довженко*). 2. Лише рілля в степу зберігши колір чорний його перелива у золото колось (*А. Малишко*). 3. Рідне слово через роки приходить знову й знову, звучить і переливається наснажуючи і насичуючи пам'ять (*А. Загнітко*). 4. То білоруські дальні плотарі біля керма зібравшись співають і пливучи до моря, до зорі, привіт землі Тараса посилають (*М. Нагнибіда*). 5. Богдан нахмурившись стоїть біля столу над розкритим конспектом, наче пригадує щось (*О. Гончар*). 6. Не спитавши броду не лізь у воду (*Нар. тв.*).

Завдання 6. ***Зберігаючи зміст поданих нижче речень, перебудуйте їх так, щоб не було дієприслівників. Зверніть увагу на те, якими формами можна їх замінити, як зміняться структура речень і спосіб вираження думки.***

1. Романко зареготався, почувши бажання Семенова вчитись, але, трохи подумавши, згодився (*М. Коцюбинський*). 2. Студенти мовчки стоять, милуючись із зоряного неба, вдихаючи пахощі облитої дощем землі (*Ю. Яновський*). 3. Водяні млини, попритулювавшись до високого каміння, поховавшись під зеленими вербами, крутять день і ніч чорними колесами (*І. Нечуй-Левицький*). 4. Христя, почувши нестямний голос, підійшла до дверей (*Панас Мирний*).

Завдання 7. ***Спишіть, виділяючи дієприслівникові звороти комами. Визначіть усно вид кожного дієприслівника.***

1. Світить річка гуляючи заплавами зникаючи у маревах небосхилу (*О. Гончар*).2. Вузька стежка підбігла до кручі і повилась далі крутим берегом над річкою то видираючись на голі горби то ховаючись у низинах (*О. Донченко*). 3. Атакуючи ворога бійці ще довго чули закличні звуки бойового сигналу. 4. Ще хвилину люди стояли тихо немов не вірячи в розчарування немов чогось ще сподіваючись (*М. Коцюбинський*). 5. Коні почувши волю шарпнули з копита, витяглися і помчалися стрілою наввипередки згинувши незабаром у густій куряві (*М. Коцюбинський*). 6. Роман хотів вирватися, але капітан міцно струснувши його поставив на місце (*В. Собко*). 7. Лише рілля в степу зберігши колір чорний його перелива у золото колось (*А. Малишко*).

Завдання 8. ***Перепишіть. Поясніть правопис*** **не** ***з дієприслівниками. Визначте вид дієприслівників. Прокоментуйте прислів'я.***

1. Не/давши слова – держись, а давши – кріпись 2. Не/взявшись до сокири, не зробиш хати. 3. Не/зазнавши біди, не буде добра. 4. Не/поберігши тіла, і душу погубиш. (*З нар. тв.*). 5. І спустився, не/знаючи того, що журавлі, яких він хотів наздогнати, полетіли не/зупиняючись на південь своїм великим шляхом перелітних птахів (*О. Іваненко*). 6. До цього треба додати хіба ще те, що силкуючись удавати з себе пана він без жалю нівечив і українську і російську мову, не/хтуючи першу і не/знаючи другої (*Б. Грінченко*). 7. Андрій мчав, не/зупиняючись і не/переводячи подиху, як знетямлений (*В. Козаченко*).

Завдання 9. ***Відредагуйте подані речення.***

1. Серед заходів по відзначенню цього свята були слідуючі: виступи музичних колективів, конкурси, вікторини. 2. Виходячи з вагона, у моєї валізки відірвалася ручка. 3. Поскільки гість не знав української мови, ми почали розмовляти на російській. 4. Сидячи в автобусі, мені стало

млосно й дуже заболіла голова. 5. Постовий міліціонер зупинив перебігаючого на червоне світло пішохода. 6. На протязі зовсім короткого часу Василь Іваничук став самим відомішим шахматистом України.

Завдання 10. ***Зробіть морфологічний розбір дієприслівників.***

І. Криниця била з-під скелі, з-під каміння. Тут дальня частина скелі не закривалась землею та зелом. Здавалося, неначе якась величезна сила виперла із землі страшенну кам'яну велич, поставивши її так, що горішня частина, вистромлюючись наперед, нависала. Каміння, товсте й тонке, лежало шарами, мовби складене людськими руками. Навскоси проти землі, вганяючись у скелю, воно йшло вниз і, здавалося, доходило аж до осередку землі. В одному місці скеля, розколовшись згори аж до низу, поставила те каміння сторч. І все те, важко і грізно нависаючи, здавалося, грюкне додолу і роздавить того необачного, що насмілиться тут бути. А воно так нависало тут сторіччя... Із-під того величезного каміння десь узялася вода, витікаючи чистою та холодною течією. Трохи одступивши від скелі, починався гайок, і верховіття найвищих дерев було далеко нижче від скелі (*Б. Грінченко*).

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ПРИСЛІВНИК

означає ознаку дії або стану, ступінь або міру вияву іншої ознаки

відповідає на питання *як? де? куди? коли? чому? скільки? навіщо?*

ПРИСЛІВНИК
як? (стрімко), *куди?* (додому), *навіщо?* (напоказ), *де?* (тут), *коли?* (вранці), *чому?* (згарячу), *скільки?* (удвічі)

Основна **морфологічна ознака** прислівника — незмінність.
Виняток становлять прислівники, які утворюють ступені порівняння: *високо — вище, найвище.*
До характерних *морфологічних ознак* прислівника належать:
- форми прислівників на ***-о, -е, -и*** *(весело, байдуже, пішки)*;
- форми на ***-ому, -зьки, -ськи, -цьки*** з префіксом ***по-*** *(по-українському, по-французьки, по-турецьки)*

У реченні прислівник виконує найчастіше синтаксичну роль обставини, рідше — присудка:
А навкруги було гарно, як бува напровесні в полі (М. Коцюбинський).

Завдання 1. ***Утворіть від прикметників прислівники. Поясніть правопис -н- та -нн- у прислівниках.***

Шалений, невгамовний, старанний, ясний, сонний, нежданий, негаданий, позмінний, туманний, нескінченний, зоряний законний, нічний, несказанний, докорінний, страшенний, сумлінний, бездонний, бездумний.

_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 2. ***Уставте пропущені букви, визначте особливості творення ступенів порівняння. Прокоментуйте ті зміни приголосних, які можуть відбуватися при творенні ступенів порівняння прислівників.***

1. Тепер він слухав розповідь більш уважно. 2. Читай багато, читай по змозі якнайскор..е, аби встигнути «пройти» коли не всі, то принаймні щонайбіль..е отих шаф і розкрити для себе як..більш..е їхніх захопливих таємниць (*З тв. В. Козаченка*). 3. ..кра..е написав курсову роботу студент Бондаренко (*З посібника*). 4. Урок він вивчив старанно, принаймні кра..е за інших (*В. Козаченко*). 5. Швид..е і швид..е котилися хвилі, заливали все, розливались шир..е і помалу заспокоювалися. Вони гомоніли все тих..е і тих..е, із їх гомону виникала пісня (*Леся Українка*). 6. Хіба не бачите, що небо голубіє, Що сонце ранками всміхається ніжн.., Що вся земля в якімсь чеканні дивнім мліє, І легше дихає, і дивиться ясн.. (*О. Олесь*).

_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 3. ***Замініть подані словосполучення прислівниками, складіть із ними (прислівниками) речення.***

I. 1. Працювати із захопленням. 2. Жити без турбот. 3. Говорити без перерви. 4. Грати з натхненням. 5. Слухати з увагою. 6. Сперечатися із впевненістю. 7. Вчитися з ретельністю. 8. На голодний шлунок. 9. Дуже розсердившись. 10. Українською мовою. 11. У десять разів. 12. Латинською мовою. 13. Плече в плече. 14. Голими руками. 15. Кожного літа. 16. На швидку руку. 17. Босими ногами. 18. З далеких країн. 19. Кожної суботи. 20. Останнім разом.

II. 1. Як-небудь, сяк-так, як прийдеться. 2. Старанно зроблено, виготовлено. 3. Без зацікавлення, все одно, не має значення. 4. Високо в небі, в повітрі. 5. На дрібні шматочки, частини, повністю. 6. Куди-небудь у не визначеному напрямку; за межі чогось. 7. Не несучи нічого із собою, без зброї, не докладаючи особливих зусиль. 8. Внизу, на землі. 9. До недавнього часу. 10. До повного задоволення. 11. Абсолютно все, нічого не залишаючи. 12. Даремно, безрезультатно. 13. Охоче, із задоволенням, з любов'ю до якого-небудь заняття. 14. Послідовно, одне за одним. 15. У гніві, дуже розсердившись.

Завдання 4. ***Перепишіть, уставляючи замість крапок*** **и** ***або*** **і.**

1. Мені потрібен мир навік.., а не на п'ять хвилин *(О. Підсуха).* 2. Карпо, як гуска, плавав і по-баб'яч.., і голічерева, і наввимашк.. *(Панас Мирний)* 3. Кипариси од ночі і до ранку все шумлять і шумлять навкруг.. *(В. Сосюра).* 4. Опівноч.. айстри в саду розцвіли *(О. Олесь).* 5. Я входжу в ліс – трава стає навшпиньк.., кошлатий морок лапу подає (*Л. Костенко).* 6. Було ще не пізно – тільк.. починало смеркати *(Панас Мирний).* 7. Кінь осатаніло став дибк.. *(Н. Рибак).* 8. Кожен колос зове його, наче батька, по імені, по-синівськ.. довірливо припада до плеча *(Б. Олійник).*

Завдання 5. ***Доберіть до кожного з наведених фразеологізмів прислівники-синоніми.***

Як рукою подати; як сніг на голову; час від часу, ні світ ні зоря; хоч в око стрельни; п'яте через десяте; як з гуся вода; як піску морського; у чорта на куличках; ні за цапову душу; яблуку ніде впасти; коло самого носа; море по коліна; де Макар телят не пас; кіт наплакав; із заячий хвіст; і оком не мигнути; і оком не моргнеш; як з неба впасти; як рак свисне.

_____
_____
_____
_____
_____
_____

6. ***Запишіть прислівники (прислівникові сполуки) разом, окремо або через дефіс***.

Без/відома, по/можливості, на/пам'ять, по/середині, де/небудь, в/міру, до/побачення, за/багато, на/ходу, в/низу, кінець/кінцем, по/двоє, де/не/де, по/господарськи, до/пізна, перед/усім, на/жаль до/речі, по/українському, врешті/решт, у/перше, по/одному, на/перед, в/основному, більш/менш, не/сьогодні/завтра, по/декуди, поза/торік, на/диво, до/вподоби, раз/у/раз, раз/по/раз, по/всюди, на/багато, до/тепер, за/діда/прадіда, до/купи, день/у/день, сам/на/сам, в/цілому, до/недавна, на/мить, по/змозі, по/суті, без/перестанку, на/силу, по/нашому, чим/скоріш, з/роду/віку, по/їхньому, по/правді, на/жаль, час/від/часу, по/двоє, на/восьмеро, по/суті, з/середини, на/зустріч, з/року/в/рік, хоч/не/хоч, від/давна, мимо/волі, без/жалю, до/верху, як/треба, в/обмін, по/всякому, всього/на/всього, все/одно, на/прощання, в/нічию, без/сумніву, по/справжньому, крок/за/кроком, де/факто, до/низу, один/на/один, будь/де.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 7. ***Спишіть, розкриваючи дужки. Поясніть правопис прислівників.***

І. 1. Ще треті півні не співали, ніхто (ні)де не гомонів (*Т. Шевченко*). 2. Перший промінь вранішнього сонця (не)сподівано заглянув у вікно. 3. Легенький літній вітер (не)швидко відкотив пилюку за річку (*Ю. Збанацький*). 4. Навколо жито, тільки (не)подалеку гордо стоїть невисока крислата польова груша, кидає довгу тінь до села (*Ю. Збанацький*). 5. Я бачу − з жил (не)впинно кров тече (*Леся Українка*). 6. Було щось (не)вимовно радісне, життєдайне в цьому сонячному дощі... (*О. Довженко*). 7. Може, кому то й чудо буває, а мені (ні)відкіля його ждати (*Панас Мирний*). 8. Він ясно розумів, що порятунку вже чекати (ні) звідки (*М. Ткач*).

ІІ. 1. (Що)далі рідше побачиш у небі орла, що пливе розкинувши крила (*О. Гончар*). 2. Риба застигла на місці, не знаючи, (що)далі робити (*В. Іваненко*). 3. Табір не спав, готовий піднятись (що)миті (*Л. Костенко*). 4. (Що)хвилини злітали ракети, сніги зеленіли, наче парчеві ризи

(*Гр. Тютюнник*). 5. Тепер його вже ніхто не бачив, бо він був сам(на)сам із річкою (*Гр. Тютюнник*). 6. Рвонув гудок паровоза, весело розкотивсь німими полями, відбився лунко десь (ген)ген (у) далечині (*І. Кротевич*). 7. Дівчинка слухала його і швидко, (по)дитячому кивала головою (*Гр. Тютюнник*).

Завдання 8. ***Перепишіть, розкриваючи дужки. Знайдіть прислівники і схожі до них сполучення слів. Поясніть причини різного написання.***

1. Неосяжне зоряне небо розкрило (в) горі своє іскристе склепіння (*З. Тулуб*). 2. Рубаймо (в) горі щаблі, щоб нам стояти твердо і щоб дістатися (на) гору (*Леся Українка*). 3. Клекоче потік, хле-ще піну (в) брід (*І. Франко*). 4. Щось лізе (в) верх по стовбуру (*Т. Шевченко*). 5. Війська і вози (в) кількох місцях почали переходити (по) весняному багатоводну річку (*І. Ле*). 6. Лежить Семен (горі) лиць у траві, виставив (у) верх коліно (*С. Васильченко*). 7. Калина оглянулась на них раз і (в) друге (*Є. Гуцало*). 8. Можна вирушати (у) друге село (*М. Коцюбинський*).

Завдання 9. ***До прислівників доберіть прислівники-синоніми. Поясніть їх правопис, 2-3 прислівники уведіть у речення.***

Недорого, загадково, весело, задня на день, безрадісно, незабаром, незвично, журливо, терміново, поволі, негайно, убого, низько, помилково, раптово, по секрету, негайно.

Завдання 10. ***Зробіть морфологічний розбір виділених прислівників.***

І. 1. Кузька *задки* виборсався з-під порога (а Однокрил спить!), огледівся й завмер од переляку: край розсадника, *високо* підкидаючи землю довгим писком, рився величезний вепр. 2. *Ліворуч* від мосту чорніють миї, виграючи на сонці блискучими хвильками, – там б'ють джерела; а *праворуч*, на мілині, де лід міцніший, гасає ватага школярів. 3. А *вночі* крізь сон благав матір розповісти казку про Івасика-Телесика, *злякано* зойкав, коли відьма гризла дуба, і *радо* сміявся, коли гусиня взяла Івасика на свої крилята (*Гр. Тютюнник).*

ІІ. Загубилось воно у заростях дубняка. Не знаєш – не знайдеш. Хіба що випадково. Струмочок від нього в'ється змійкою, живляться лісові трави. Нижче, метрів за сто від джерела, – зарості осоки з хвощем. Звичайна їх стихія – болото або мокрі луки. А тут гори. Через крони діброви ледве пробиваються сонячні відблиски.

Треба навчитися безпомилково знаходити їх. Як? Зовсім просто. Біля будь-якого стоку ледь помітна низина. Буйно ростуть трави. Хоч і вузенькою смужкою, але ховають стік надійно. Придивіться уважніше. Нема поблизу – пройдіть трохи.

Якщо знайдете в горах джерело, подбайте про нього. Розширте його, поглибте, дайте йому простір, щоб текло воно веселіше і давало життя лісу, птахам, звірині. А людям – свіжість, бадьорість.

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ПРИЙМЕННИК

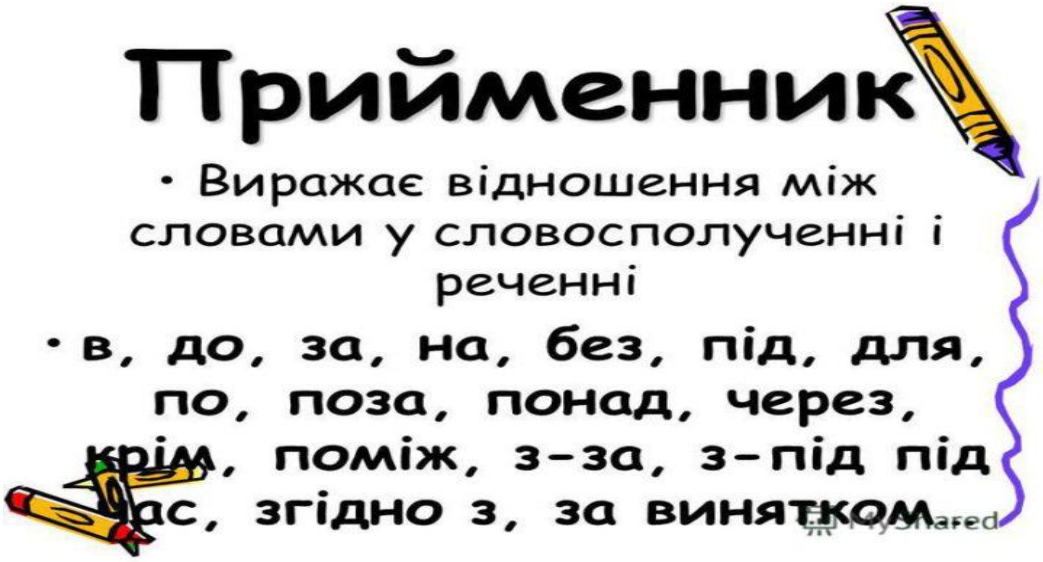

Завдання 1. ***Перепишіть, розкрийте дужки, поясніть правопис прийменників. Охарактеризуйте прийменники за будовою та за походженням.***

1. У навчальному посібнику подано систематизовані (відповідно) до кожного розділу сучасної української літературної мови завдання і вправи для студентів-філологів (*З посібника*). 2. Люблю народ, якого силу ніхто не зломить (у)віках (*П. Воронько*). 3. Червоний місяць аж горить, (з)за хмари тихо виступає (*Т. Шевченко*). 4. Баштан жовтіє (по)над яром (*М. Рильський*). 5. Жили ми (при) достатку, всього було доволі (*Марко Вовчок*). 6. Тече вода (з)під явора яром на долину (*Т. Шевченко*). 7. Блиснуло сонце (з)поза гір в зеленому саду (*А. Кримський*).

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 2. ***Перепишіть текст, добираючи з дужок потрібні прийменники.***

І. Березневий вечір, я на шпилі гори, що височіє (над,наді) моїм садом. Небо так близько, що боїшся підвестися на повен зріст: буцнешся чолом (за,об) темно-синю стелю – й посиплються (із, з) неба зорі. А журавлині ключі летять десь вище зір, журавлів не видно, лише їхні тужливі голоси, наповнивши небесну сферу, дзвенять (над,наді) мною, й починаєш забобонно вірити, що то не журавлі курличуть, а розмовляють одна (із, з) одною зорі. Але невідомий ключ поволі спливає (над, за) Дніпро, на луги, голоси все даленіють, небо мовчазне й незворушне, лице (у, в) чорних полях, (попід, над) яром, базарують потривожені лисицями сороки. А потім десь (над, за) пагорбами знову тенькнуть журавлі, звук усе ближче, ширше, росте, наповнює зоряне небо, і все починається спочатку...

ІІ. Сонце сідає (у, в) Дніпро, а небо ще рожево світиться, й сині дими від багать стеляться по городах – (у, в) селі палять торішній бур’ян. Я стою (у, в) подолі гори, схожої обрисами на доісторичного динозавра, який приповз напитися води (із,зі,з) ріки, і, заплющивши очі,

нашіптую, начакловую до журавлиного ключа (у, в) небі: «Хай станеться чудо, як (у, в) казках, і з'явиться вона, господиня цього озера й, ніжно-зелених пагорбів, і ярів, (у, в) яких ледь чутно жебонять джерела, і оливкові гаї, й вербові левади, русалки, берегині, мавки...»

Завдання 3. ***Перепишіть, розкриваючи дужки. Поясніть, у яких випадках слова є прийменниковими сполученнями, а в яких – однозвучними прислівниками; з'ясуйте відмінність у їх написанні.***

1. Весна іде (на) зустріч нам, весна (в) цей час нам рада (*О. Олесь*). 2. Усі учні класу прийшли (на) зустріч з ветеранами. 3. (З) ранку почалася справжня осінь (*П. Загребельний*). 4. Мирон міг довбати шурфи в будь-якому ґрунті (з) ранку до вечора (*В. Сліпачук*). 5. (На) що мали, (на) те й приймали. 6. (На) що мені куми – були б пироги. 7. Як зверху погане, то (в) середині вдвоє (*Нар. тв.*). 8. (У) середині острова над чималою бухтою розташувалися чотири десятки рибальських хат (*М. Трублаїн*).

Завдання 4. ***Виправіть, де потрібно, помилки в словосполученнях і реченнях, зважаючи на правила милозвучності української мови***.

I. Прийшов в вівторок; є і інші твори; у учителя; лікар у спеціалізованій поліклініці; одержати у класі; пішов у перший клас; доповідь в першому корпусі; товари потрапляють в руки людей; Інститут будівництва і інженерії довкілля; в справному стані; виграти у лотерею.

II. Я працював в відділі реклами. Я навчаюся у НУ «Львівська політехніка». Доручаю користуватись легковим автомобілем. Брала участь в обласній олімпіаді. В приміщенні актового залу відбудеться вечір... За час навчання в школі виступав в районних змаганнях з волейболу. Учні 10-11 класів навчаються в Академії щосуботи з навчанням в школі.

Завдання 5. ***Замініть у поданих конструкціях неправильно вжитий прийменник* по**.

Агентство по працевлаштуванню, різьба по дереву, великий по обсягу, відповідальний по техніці безпеки, висновок по курсовій, йти по лісу, залік по українській мові, заходи по забезпеченню звернутися не по тому адресу, інструкція по використанню, комісія по справах молоді, родичі по чоловікові, слухати по радіо, придбати по кілька примірників, з 15 по 25 грудня, по 29 сторінку, по Вашому проханню, по виклику, по завершенні навчання, по вечорам, по суботам, по крайній мірі, по світовим стандартам, по даний час, по неуважності, звернутися по імені, по власному бажанню.

Завдання 6. ***Перепишіть, розкриваючи дужки. Поясніть написання прийменників разом, окремо або через дефіс.***

1. Тече вода (із) за гаю та (по) під горою. Хлюпочуться качаточка (по) між осокою (*Т. Шевченко*). 2.Чіпка глянув на діда, підвівсь і поплентався стороною (по) над отари, немов п'яний, наче учадів (*Панас Мирний*). 3. (Із) за лісу, (з) за туману місяць випливає (*Т. Шевченко*). 4. (З) над хмар часом прилине прощання з літом журавлине (*П. Тичина*). 5. Блиснуло сонце (з) поза гір в земному саду (*А. Кримський*). 6. Геть (по) над морем, над хвилями синіми в'ються, не спиняться чаєчки білі (*Леся Українка*). 7. Що в світі миліше (над) зоряні ночі, що в світі ясніше (над) милого очі (*М. Коцюбинський*). 8. Стоїмо ми (в) чотирьох та очима лупаємо (*І. Нечуй-Левицький*). 9. Не для того я повертався додому, щоб сидіти (в) чотирьох стінах (*П. Загребельний*). 10. Я не літав в (над) зоряні країни, а все державсь бездольної землі (*П. Грабовський*).

Завдання 7. ***Замість крапок уставте пропущені прийменники; укажіть, із яким відмінком вони вживаються і які смислові відношення виражають.***

Соняшники – мов кулі жовтого вогню, той вогонь ... пелюстками, він висить ... стеблах ... городиною, їхнім полум'ям просякнуто зараз повітря, настрій серпневого дня, вони повертають людські голови ... себе й примушують думати ... них. Соняшники горять ... подвір'ях, ... огорожами, вони повиходили ... самої дороги, тут ростуть ... вільному місці, й, дивлячись ... них, хочеш усміхнутись, ловиш себе ... тому, що зласкавів і здобрів безпричинно. Соняшники піднялися ... землею і своїм легким полум'ям наче й тебе окрилюють, підносять. Ти любиш тут кожен соняшник, кожну їхню усмішку, тобі воно дороге, рідне, тобі воно наймиліше, – звідки й коли прийшла ... тебе ця любов і залишилась ... тобі вогнеликим соняшником? (Є. *Гуцало).*

Завдання 8. ***Складіть речення зі словосполученнями. Визначте, якими частинами мови виступають співзвучні слова, відповідь обґрунтуйте.***

Попереду колони – стояв попереду, коло станції – накреслив коло, кругом дика природа – кругом будинку, близько своєї хати – жили близько, напередодні падав сніг – напередодні свята, росли край дороги – рідний край – край зошита, з середини купи – зачинилися зсередини.

Завдання 9. ***Доберіть із творів художньої літератури або складіть речення, в яких слова*** **близько, уздовж, всупереч, всередині, недалеко, попереду, посередині** ***вживалися б як прийменники і як прислівники. Поясніть відмінність між ними.***

Зразок: Цибулини лілій бубнявіли від весняної життєдайної сили, й стебла витикалися з землі **назустріч** сонцю (*О. Довженко*). Колона машин сама спускалась в угорські рівнини. **Назустріч** котились широкі, як море, степи (*О. Гончар*).

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 10. ***Перепишіть, розкриваючи дужки. Зробіть морфологічний розбір прийменників.***

I. 1. Незважаючи/на спеку дівчата співали веселих пісень (*О. Десняк*). 2. Сорока з/глоду водить в небо оком, і вітер пише вітрові листа (*М. Вінграновський*). 3. Долина дивилась з/поміж дерев помутнілим оком (*М. Коцюбинський*). 4. А по/під горою, по/під зеленою, козаки йдуть (*Т. Шевченко*). 5. Скажи – чого ти ждеш? Кого ти виглядаєш з/перед світу? (*В. Стус*). 6. Червонів по/серед гори палац, палаючи рожевим вогнем, біліли хатки внизу під горою (*Панас Мирний*). 7. Все, що було, згубилось уві/сні. Лиш те, що буде, володіє мною (*Д. Павличко*). 8. З/за Княжої гори виростають і виростають темні крила, затуляючи небесні високості (*Є. Гуцало*). 9. Одягни мене в/ніч, одягни мене в/хмари сині і дихни на/ді/мною легким лебединим крилом (*І. Драч*). 10. Косарі збиралися під час сінокосу біля лісової галяви (*В. Скуратівський*). 11. Як раптом скирта почала рости, здіймаючи мене по/над степами (*М. Вінграновський*). 12. Це було незвичайне над/дніпрянське село (*М. Стельмах*). 13. Сідаю на ліжку, прислухаюсь тривожно і бачу, як по/під двері прокрався до/мене червоний промінь (*М. Коцюбинський*).

II. Мотря махнула на/себе хусточкою, сіла на призьбі й задумалася. Ілько, пильно слідкуючи за/нею, проти/волі задивився на красу її, що тепер іще якось виразніше виявлялася на/сірому тлі стіни, – на/ту красу, що не б'є у вічі, що на/перший погляд ледве примітна, а тільки в/неї вдивишся, можна впитися й очима, і серцем, всею істотою. То була краса, що виховується тільки на/Україні, але не така, як малюють деякі з/наших письменників. Не було в/неї ні «губок, як пуп'янок, червоних, як добре намисто», ні «підборіддя, як горішок», ні «щік, як повна рожа», і сама вона не «вилискувалась, як маківка на городі». Чорна, без/лиску, товста коса; невисокий, трохи випнутий лоб; ніс тонкий, рівний, з живими ніздрями; свіжі, наче дитячі, губи, що якось мило загинались на кінцях; легка смага на матових, наче мармурових, щоках і великі, надзвичайно великі, з довгими віями, темно-сірі очі, з яких здавалося, дивлячись, наче лилося якесь тихе, м'яке, ласкаве світло, – то була й уся краса сієї дівчини (*В. Винниченко*).

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

СПОЛУЧНИК

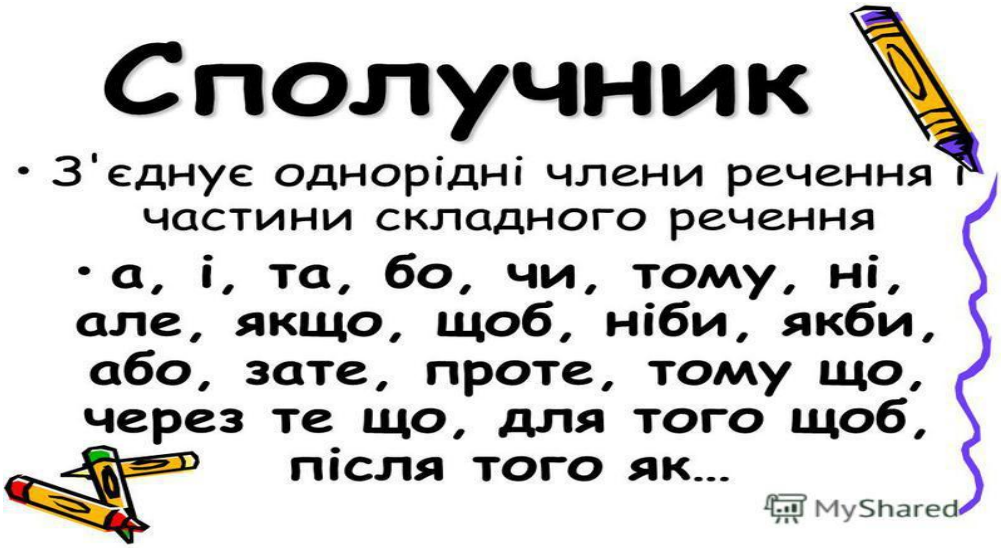

Завдання 1. ***Випишіть сполучники. Визначте їх розряди за походженням, будовою та значенням. З'ясуйте, яку функцію вони виконують у реченні.***

1. Теплий туман слався по полю і налив балку по самі вінця, так що дерева потопали в ньому (*М. Коцюбинський*). 2. Хоч не рідний син Ярема, а щира дитина (*Т. Шевченко*). 3. Коли вам страшно, геть ідіть з дороги (*Леся Українка*). 4. Моє щастя – Вітчизни простори, оповиті і сонцем, і хмелем, й зерном (*М. Стельмах*). 5. Черемха клубочилась піною цвіту, а бузина ловила те пахуче шумовиння, піднісши вгору білі долоні (*О. Донченко*). 6. І сьогодні, вшановуючи Тараса Шевченка, ми з любов'ю й шаною схиляємося також перед тими, хто продовжував його подвиг, хто йшов по цій тяжкій і прекрасній дорозі і кому провідною зорею був Шевченко (*О. Гончар*). 7. Без хліба немає життя, але й без пісні незмога його уявити (*П. Загребельний*)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 2. ***Напишіть правильно сполучники. Поясніть їх правопис.***

Або/що, тільки/но, ад/же, ад/же/ж, ото/ж/то, або/ж, тако/ж, але/ж, се/б/то, а/ні/ж, мов/би, не/мов/би, коли/б/то, буцім/то, наче/б, наче/б/то, хоч/би, ні/би/то, при/тому, це/б/то, то/б/то, не/наче/б/то, як/то, тому/то, тільки/но, тим/то, ото/ж/бо, тому/що, хіба/що, то/що, дарма/що, як/що, через/те/що, не/зважаючи на/те/що, в/міру того/як, замість того/щоб, тільки/що, поки/що, з/тих/пір/як, тим/часом/як, казна/що, будь/що, хтозна/що, ото/ж.

_____
_____
_____
_____

Завдання 3. ***Наведіть приклади речень, у яких були б подані сполучники і словосполучення.***

Притому – при тому, тож – то ж, якже – як же, щоб – що б, таж – та ж, якщо – як що , проте – про те, теж – те ж, причому – при чому, якби – як би, зате – за те.

Завдання 4. ***Прочитайте речення, випишіть сполучники сурядності й підрядності; визначте їх групи за значенням. З'ясуйте: члени речення чи частини складних речень вони поєднують.***

1. І нехай проміння те не гріє, Що послала зірка здалека, Та до неї лине й лине мрія, Ніби світло, тиха і легка(*В. Симоненко)* 2. Ніч місячна кругом, така студена, Антена гнеться, як струнке стебло... (*М. Зеров).* 3. В крайнебі гасли просмуги янтарні, А проти нас крізь млу і далечінь здіймались дві зорі на солеварні (*М. Зеров).* 4. Не пам'ятаю вже − чи влітку це було, Чи взимку, восени, чи, може, і весною; П'ятнадцять років лиш відтоді перейшло, А от забулося, мов понялось водою (*М. Рильський).*5. Я мушу книжки читати, Щоб очі мої не осліпли, Я розмовляти мушу, Щоб з туги не оніміти (*Д. Павличко*). 6. Не вір мені, бо я брехать не вмію, Не жди мене, бо я і так прийду. Я принесу тобі свою надію, А подарую смуток і біду (*В. Симоненко)* 7. Блаженні дні і ночі на селі, Землі Волинської родючі лона, І дух полів, і гомін од балкона, І крекіт жаб на вітровім крилі!.. (*М. Зеров).*

Завдання 5. ***Випишіть спочатку речення зі сполучниками сурядності, а потім − із сполучниками підрядності.***

Верба – давній символ України. Скажемо тільки одне слово – Україна – і уявляємо вербу – край долини. Окрім краси, що хвилює людське серце, верба дає нам багато користі. Вона ніби позначка води на карті України. Тому криницю копають під вербою, бо на сухому місці це дерево ніколи не росте. Верба фільтрує та дезинфікує воду й вербовий дух люблять бджоли. Вербова деревина завжди використовувалась для виготовлення національних музичних інструментів – кобзи та бандури.

Завдання 6. ***Запишіть сполучення слів залежно від того, як пишеться частина, що в дужках: 1) разом; 2) окремо; 3) через дефіс.***

Бо (ж) він орел, все (ж) не розумію, а (би) був хліб, цеб (то) я прошу, та (ж) це мій брат, якби (то) так було, коли (б) то діло йшло на лад, (тим) часом як усі мовчали, (як) би ж не він, немов (би) так і треба, тому (то) застерігаю, (при) тому смішний до сліз, сміх та (й) тільки, ніби (то) навмисне, хоч (би) хто один, то (ж) будь розумним, начеб (то) я осел, неначе (б) уві сні.

Завдання 7. ***Розкрийте дужки, записуючи сполучники окремо або разом.***

1. Добре, дуже (б) добре було, якби (то) воно так і сталося, як гадається (*Т. Шевченко*). 2. Ти будеш жить від роду і до роду, (до) поки хліб росте, поки буяє цвіт (*М. Волинець*). 3. Тільки (но) Хаєцький сів з товаришами снідати, як за вікнами вдарила важка гармата (*О. Гончар*). 4. Та усе ж мені хочеться дуже, (що) б стозвуко звучало й моє. Рідне слово... (*В. Крищенко*). 5. Якого (ж) ми будемо племені-роду, (як) що буде в устах наша мова згасать? (*А. Демиденко*) 6. Тому і тривожно за слово гаряче, (а) би не потрапили в мислі огризки (*П. Воронько*). 7. Довго співали дівчата, довго гуляли хлопці, (не) зважаючи (на) те, (що) другого дня треба було рано вставати (*І. Нечуй-Левицький*). 8. Є почуття такі прозорі, (що) коли (б) з них відлити зорі, вони (б) світились, (як) небесні (*П. Воронько*). 9. Даю тобі цей меч, дарма (що) ти не сильна (*Леся Українка*).

Завдання 8. ***Перепишіть, розкриваючи дужки. З'ясуйте, у яких випадках слова є сполучниками, а в яких – іншими частинами мови.***

1. А Михайлик (тим) часом добіг додому (*Б. Грінченко*). 2. (Тим) (часом), як гості розмовляли й пили чай, молодий Радюк приїхав у двір (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Хто зробив шкоду, (про) те ніхто не дізнався: (за) те знала одна Василина (*І. Нечуй-Левицький*). 4. (Про) те діда не видно (*В. Нестайко*). 5. (За) те ж як у свято або в неділю, як вирвешся на вулицю, усе село розлягається піснями (*Панас Мирний*). 6. Але іноді ми Стьопці прощали (за) те, що, на наш погляд, він дуже багато знав (*В. Нестайко*). 7. Як на ноги сп'явся, то (й) за працю взявся. 8. Не кожен, хто дбає, то (й) має (*Нар. тв.).*

Завдання 9. ***Випишіть із фразеологічного словника десять фразеологізмів, до складу яких входять сполучники*** **мов, немов, наче.** ***Яку роль вони виконують у фразеологізмах? Складіть із ними речення.***

Завдання 10. ***Зробіть морфологічний розбір 10 сполучників у реченнях.***

І. 1. «Я теж такої думки», – згоджується Заболотний (*О. Гончар*). 2. Присядь або нагнися над землею і подивись на край неба, на річку, на ліс (*М. Стельмах*). 3. Коли б він міг повернути кроки матері, її руки, що іноді шорстко й м'яко лягали йому на голову (*М. Стельмах*).

4. Українська мова вся закидана букетами поезії, так що тямучий український писалник, не нагинаючись, може сміливо загрібати цілі оберемки квіток та обсипати ними свої твори (*І. Нечуй-Левицький*). 5. Ну що б, здавалося, слова (*Т. Шевченко*). 6. Частку за часткою свого пелюсткового світла віддають дерева похмурим посланцям ночі, проте не все (*Є. Гуцало*).

ІІ. Як ще не було початку світу, то ще не було неба, ні землі, а лишень було широке море, а на тім морі явір зелений − Древо Життя. Те Древо Життя явило богиню Ладу, а богиня Лада і дала першопоча-ток усьому − і землі, і небесам, і богам, і людям, і кожній тварі і билинці на землі, і кожній пташці та зірці в небі.

Величною і прекрасною була богиня-рожаниця. Мати Всесвіту. Коли вона − вся в сонячному промінні, в зеленій сукні і в легкій синій хустині, заквітчана різнобарвними квітками і вбрана колоссям, − проходила степами чи лісами, то все живе тягнулося до неї і славило її. І сяяла обручка в руці богині, випромінюючи у світ любов і злагоду. Особливо шанували Ладу в людських поселеннях. Адже це з її благословення приходила у світ весна, зароджувалося кохання, творилося таїнство шлюбу. З її благословення згорав сніг, а зоране й засіяне поле сповнювалося буйною силою і гнало вгору тугий проріст. З її благословення мали люди свій хліб щоденний і всілякі радощі життя.

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ЧАСТКА

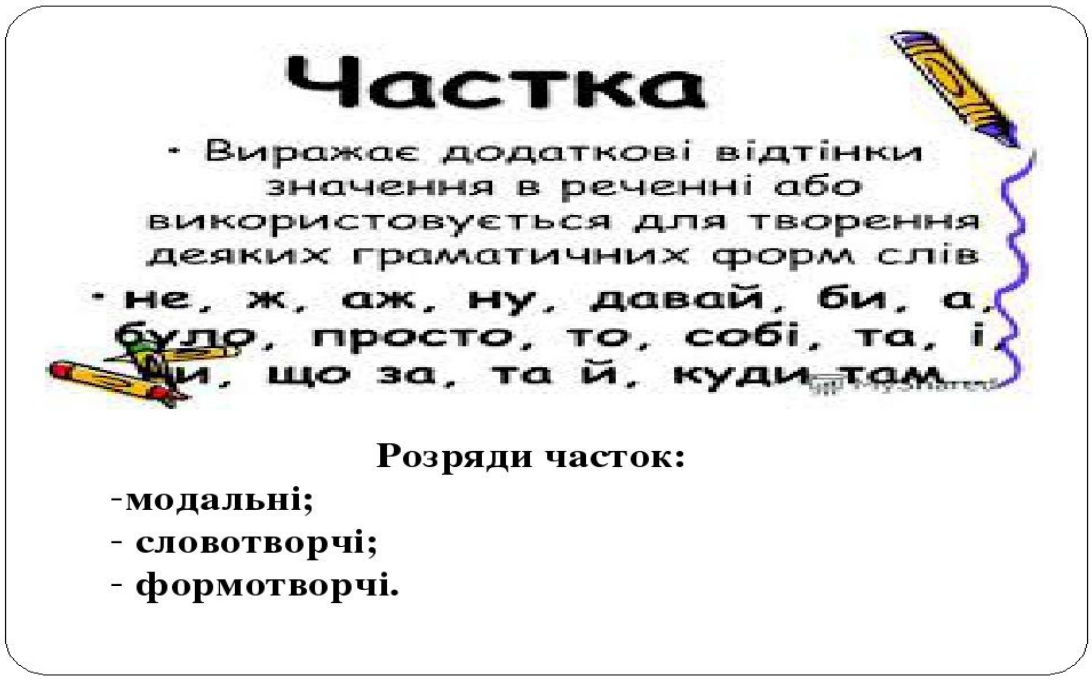

Завдання 1. ***Перепишіть, розкриваючи дужки. Поясніть правопис часток.***

1. Все так (же) над озером мріє калина, де юність моя протекла (*В. Сосюра*). 2. Пішов (би) я в Україну, пішов (би) додому, там (би) мене привітали, зраділи (б) старому (*Т. Шевченко*). 3. А серце б'ється, свіжий вітер дише, не (мов) би хоче остудить чоло (*М. Рильський*). 4. Сьогодні йому, як ні (коли), хотілося (чим) скоріш виїхати за місто (*Л. Дмитерко*). 5. Не так (то) робиться все хутко, як швидко оком ізмигнеш (*І. Котляревський*). 6. Вже хто (зна) скільки часу минуло з тої пори (*В. Кучер*). 7. Любіть працю на Землі, бо без цього не буде щастя нам і нашим дітям, ні (на) якій планеті (*О. Довженко*). 8. Тішся, дитино, поки (ще) маленька, ти (ж) (бо) живеш навесні (*Леся Українка*). 9. Що (кілька) метрів зупинялися передихнути (*О. Гончар*).

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 2. ***Розкрийте дужки, поясніть правопис часток НЕ, НІ з різними частинами мови.***

1. Рідна мова − (не) зборна таїна, яка робить народ народом і увічнює найтонші порухи його душі (*І. Вихованець*). 2. Чи на майдані коло церкви, чи на засніжених полях, бували жертви, жертви, жертви... (не) легкий був до волі шлях (*П. Тичина*). 3. В майстерні вже (не) перший рік працює він зразково (*Д. Білоус*). 4. Чи (не) від того, що ми свого часу призабули

мамину пісню над колискою, наші діти так легко, з такою байдужістю одцуралися од народного мелосу і стали епігонами, гірше того, популяризаторами чужого, (не) рідко майже (не) зрозумілого, а то й шкідливого музикування (*В. Скуратівський*).

Завдання 3. ***Напишіть* не *зі словами разом чи окремо. Поясніть правопис.***

Не/навидіти; не/має; не/навмисний; зовсім не/страшний; не/абиякий; не/вістчин; не/догодований; не/дурний, а розумний; не/добросовісний; не/з/руки; не/мій; не/десятий; не/друг, а товариш; не/під силу; не/далеко; не/званий; не/скрізь; не/довиконаний; нічим не/зайнятий; не/дарма; не/до смаку; не/мовби; не/зважаючи на; не/далеко, а близько; не/сьогодні завтра; не/года; не/добачати; не/активність; не/доук; не/дочувати; не/дарма; не/малий.

Завдання 4. ***Перепишіть, уставляючи пропущені літери та знімаючи риски. Поясніть написання* ні.**

1. (Ні) що (ні) коли (не) м..нає марно (*Б. Олійник*). 2. Отам лиш, де Господь тебе посіяв, ро..квітнуть мус..ш, більше ані) де (*Л. Степовичка*). 3. (Не) зможу (ані) кроку я по чужій землі − (не) виж..ве душа (*Ю. Каплан*). 4. (Не) хочу я (ні) вічності, (ні) слави (*Л. Костенко*). 5. Величі справжній не треба сп..ратись на плечі (ні) кчем (*В. Симоненко*). 6. (Ні) де не видно було (ні) ж..вої душі (*І. Нечуй-Левицький*). 7. Хто хоче жить, (ні) коли (не) помре (*В. Симоненко*).

Завдання 5. ***Запишіть подані слова, опускаючи риску. Обґрунтуйте їх написання.***

Ні/з/чим, ні/на/що, ні/шість, ні/в/сих ні/в/тих, ні/чим, ні/з/чим, ні/в/року, ні/скільки, ні/за/що, ні/би/то, ні/до/чого, ні/при/чому, ні/собі ні/людям, ні/рік, ні/озер, ні/який, ні/кчема, ні/трохи.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 6. ***Запишіть слова й словосполучення залежно від того, як пишеться частина, що в дужках: 1) окремо; 2) разом; 3) через дефіс.***

Написав (би), немов (би), як (небудь), економимо (чи) мало, спотикається (що) разу, казна (що), надумав (таки), електроніка (ж), майнув тільки (що), та (ж) так, (екс) чемпіон, роздивився (таки), а все (ж) таки, експериментують з чимо (сь), отакий (то), робить (аби) як, ні (до) кого, іди (ж) бо, пішов (аби) куди, (будь) куди, чого (б) небудь, (ні) скільки, стань (бо), (он) куди, іди (що) найшвидше, (ген) далеко, тільки (но), ось (так), шурхотить начеб (то), ото (ж), все (таки), отак (от), гойдають (ся), от (же).

Підкресліть перші букви. З них прочитаєте вислів Ч. Дарвіна.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 7. ***Випишіть слова, що не вживаються без*** **не.** ***Виконайте морфемний аналіз цих слів. Укажіть, якими частинами мови вони є?***

Небилиця, невміння, недобиток, неспокій, нероба, неуцтво, необхідність, неуважний, нещодавно, ненадовго, неписьменний, ненапад, нетерплячка, незлостивий, нелад, невід, немовля, немічний, незмірний, неповноцінний, невід, невтомно, несмачний, непоборний, непрацездатний, незабаром, нестача, неприязнь, незабудка, неук, небуття, несподіванка, негода, небезпека, невагомість, небажання.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 8. ***Перепишіть, розкриваючи дужки. Поясніть правопис часток із різними частинами мови.***

1. Той (не) зна самоти між безлюдних степів, з ким живе Леонтовича спів, той (не) відає смутку в сумні вечори, з ким говорить Франко на зорі, той (не) схибить, хто бачить крізь хащі нічні чорноморських рибалок вогні (*М. Рильський*). 2. Червоні маки... Скільки сягало око, жевріли і жевріли вони на луках (ні) ким (не) сіяні, але радуючи всіх (*О. Гончар*). 3. Чурек і сакля − все твоє, воно (не) прошене, (не) дане, (ні) хто й (не) візьме за своє (*Т. Шевченко*). 4. Жайворонок висить на (не) видимій нитці, співаючи весну. Пісня його тремтить згори, (не) перестаючи, наче ллється десь в озерце чистий і холодний (не) величкий струмінь (*Ю. Яновський*). 5. Небо сьогодні ясніло по-весняному, свіже й високе, вище (ні) ж (будь) коли (*О. Гончар*).

Завдання 9. ***Подані вирази замініть стійкими словосполученнями з парними сполучниками сурядності*** **ні…ні.** ***Складіть 5 речень із поданими фразеологізмами..***

Сказати невлад, недоречно. Не мати спокою протягом доби. Розгубитися, не знаючи, що робити. Дуже переляканий, вражений, здивований. Трапитися раптово, несподівано. Не мати рідні. Дуже рано. Безпричинно, безпідставно, приставати. Нічого не знати, не тямити, не розуміти. Ні на що не здатний, не годен. Пропасти безвісти.

Для довідок: ні живий ні мертвий; ні бе ні ме ні кукуріку; ні в тин ні у ворота; ні з сього ні з того; ні в сих ні в тих; ні Богові свічка ні чортові кочерга; ані до ради ані до звади; ні вдень ні вночі; ні пір'я ні луски; ні світ ні зоря; ні роду ні племені; ні сіло ні впало; ні слуху ні духу.

Завдання 10. ***У поданих реченнях знайдіть частки. Зробіть їх морфологічний розбір.***

І. 1. Чисте, прозоре повітря хвилюється рожевим цвітом, і чорна тінь неосвічених місць ще краще одрізняє ясну сторону (*Панас Мирний*). 2. Запорожці відзначались умінням майстерно розповідати, вміли підмічати смішні риси в інших і передавати у жартівливому, але ні для кого не образливому тоні (*Д. Яворівський*). 3. Як там не буде, а все-таки є той силует у вікні золотому (*Л. Костенко*). 4. Хіба можна без поваги ставитися до праці хлібороба? *(В. Скляр).*

5. Лише гул од копит степом котився та хліба шелестіли (*А. Головко*). 6. Коли ж одчинили вікно, світло впало на ціле море напружених, схвильованих облич (*М. Коцюбинський*).

II. Догорів літній день. Щирим золотом приснуло сонце з-під високих чорних ялин, половинкою вирізалось на небі, тоне-тоне... ось чвертка... шматочок... іскринка — і нема вже!

Тільки ясно-рожева пелена окрила весь західний край неба, чорними візерунками виступають на ній дерева старого панського садка.

Довгий-довгий той літній день! Чого-чого не перейшло від світання до смеркання, чого тільки не наслухався цей сад, що вбирає кожен вигук з поля, кожен гомін з села, вбирає та, поширивши вдесятеро, віддає луною. Ось і тепер: ще здалека котиться полем гуртова парубоча пісня — то йдуть косарі. Раптом десь, наче навперейми, вирвалася дрібна дівчача. Обидві нарізно плинуть, перегукуються, перешкоджають одна одній. Але обидві все ближче і ближче, і ось — прийняв їх у своє лоно старий сад: залунали-загули чоловічі баси й тенори, золотими разками переплелися з ними дівчачі сопрано, й обидві пісні, поважна й жартівлива, різко початі, не разом кінчаючись, дивно злилися в не-змовну гармонію й переповнили вщерть темний затишок (Дніпрова Чайка).

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

ВИГУК

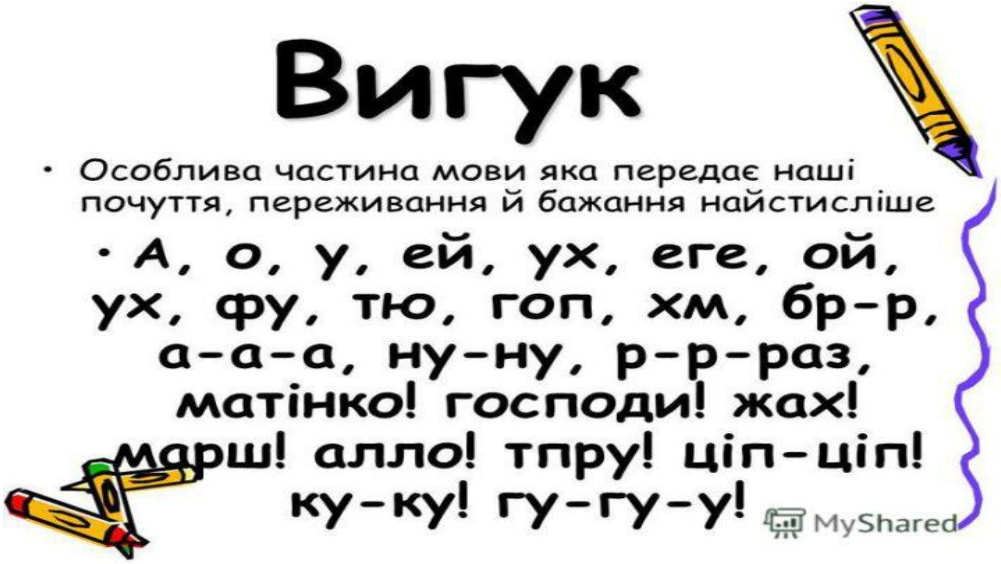

Завдання 1. ***Розкрийте дужки, правильно записавши вигуки. Поставте розділові знаки.***

1. (На) добраніч вам ниви (*М. Коцюбинський*). 2. Ех що на них − на руїнах − думалось!.. (*А. Головко*). 3. Ов (ва) Не вихоплюйся, синку, з нерозумним словом, бо назад ніяково вертатися (*М. Коцюбинський*). 4. Не жартуй наді мною (будь) ласка і говорячи не мовчи (*В. Симоненко*). 5. Людей і долю проклинать не варт їй Богу (*Т. Шевченко*). 6. Він стояв на ґанку в хромових офіцерських чоботях та новій, либонь, недільній рясі, сипав курям пшеницю з коряка і рокотав басом: − Ціпоньки (ціпоньки), путь (путь) путь… (*Г. Тютюнник*). 7. О сонце ласкаве, о сонце ясне! У нашій країні життя весняне! (*П. Тичина*). 8. Ов (ов) ов − одзиваються збуджені гори …га (га) га − повторюють в тривозі далекі верхи (*М. Коцюбинський*).

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 2. ***Складіть речення, висловивши, за допомогою поданих вигуків здивування, осуд, обурення, іронію (з імовірності перемоги суперників), співчуття.***

Для довідок! Чудово! Нічого собі! Ну ж бо! Неймовірно! Ти диви! Що за! Овва!

Жах! Он як! Жаль! Оце так! Хіба? О-ля-ля! Це пісня, а не...! ганьба! Та невже? Ти ба! Страхіття!

_____
_____
_____

Завдання 3. ***Прочитайте речення; випишіть вигуки, укажіть, що вони виражають. Поясніть їх написання та розділові знаки.***

1. − Прощайте, дякую! − він до Осла озвався. 2. Ой Хомо, Хомо, схаменись! Он скоро вже й води не стане. 3. − Добривечір, сусіде мій! Чи всі ви живі та здорові?.. − Гукнула Миша Пацюкові. 4. Та − цур йому! Нащо чіпать?.. 8. Цить, капосне! Либонь, не знає.. 5. Ой ненечко! Рятуйте! 6. Ну, що їм від того прибуде, Як дощ поналива води? 7. − Гай-гай! − Пацюк мовля, − раденька, Як кажуть, що дурненька! 9. Овва! Такий же ти, Кіндрате!. 10. − Здоровенькі були! − Обидві Мухи загули. 11. Шкода! Я рідну Україну Не проміняю на чужину. 12. Аж гульк – і куций є між ними... 13. А Мухи разом задзижчали: − Ось годі, не кажіть! Жили ми тут − добра не знали, Бодай би так не жить! 14. Ой Вітрику, наш милий друже! Навій нам дощику мерщій. 15. А нуте, діти, ось сідайте! Я загадку за хвіст піймав (*Л. Глібов).* 16. Ану, нехай і я почую, − яку там пісню ти вдереш. 17. − Ох, голубе! − Лисиця застогнала, − Бодай би вже й не жить, Як отаке терніть! 18. − Ох! − каже Правдонька, − і я його боюсь. 19. − Ой квіти, мої діти! Нащо ж я вас кохав? 20. − Кра! кра! − а ковбаса додолу. Лисичка хап − і у кущі мерщій.

Завдання 4. ***Запишіть речення, вибираючи у дужках пропущені вигуки, визначте, що вони виражають; поясніть правопис.***

1. Ще коли та весна, ..! *(Г. Тютюнник).* 2. ..! − кричав він, розмахуючи голоблею і роблячи незграбні ведмежі стрибки (*Г. Тютюнник*). 3. Чуєте голос чечітки? (*М. Стельмах*). 4..., Як я довго спала. *(Леся Українка).* 5. .., та й чудні ви отут у лісі! *(Леся Українка).* 6. ..! Хижу? То це тут люди будуть? .. ті люди з-під стріх солом'яних! Я їх не зношу! *(Леся Українка).* 7. .., вже

побігла коридором сестра (*І. Цюпа*). 8. −.., − вдарив Шовкун об поли руками й кинувся бігти далі (*О. Гончар). 9.* − ..! А що ти хотів, щоб я був білоручкою? А житиму з чого? *(І. Цюпа).* 10. ..! Чуєш?.. То весна співає! *(Леся Українка).*

(Чи-чи-чи, ба, ох, пі-ю-ті, о, ого-го-го, чечет, от горечко, ой леле, а-а-а, от тобі й маєш, о, ну, ой).

Завдання 5. ***Випишіть спочатку вигуки, а потім − звуконаслідувальні слова.***

1. Гей, прослала нива чорне полотно. Ллється жовта злива − сіється зерно. Сійся, родися, колосом розвийся, засівайся, ниво, людям на добро (*В. Симоненко*). 2. Ой веснянко біла, звідки ти прибігла? Звідки, звідки, звідкіля впали квіти на поля? (*В. Крищенко*) 3. Ой березо кучерява, ти красуня лісова! Ти рости, здіймайсь на славу (*О. Ющенко*). 4. Мисливець почув лише: «Кур! Кур! Кур!» (*О. Іваненко*) 5. Каштани падають на брук: тук-тук-тук-тук (*М. Ткач*). 6. Строката зозуля гуляла безтурботно і всіх дражнила: ку-ку! ку-ку! (*О. Іваненко*) 7. О, якби-то я міг повернути неповторную юність мою (*В. Сосюра*). 8. Гей, удармо в струни, браття, у золотії (*М. Рильський*). 9. Тук-тук!.. − тихенько застукотіло на горішній вітці (*О. Іваненко*). 10. А журавлі все летіли і летіли. Вони кричали при цьому: «Курли! Курли! Курли! Кру-кру!» (*О. Іваненко*) 11.О земле рідна, скільки у тобі краси ясної і живої сили! (*І. Гончаренко*) 12. Ах, так добре, захоплює дух, летиш, здається, кудись далеко, відірвавшись від землі (*М. Коцюбинський*).

Завдання 6. ***Завдання: визначіть вигуки у реченнях за їх значенням та заповніть табличку, скориставшись ключем-кодом, і ви прочитаєте прізвище першого космонавта незалежної України:***

І. Речення:

1.Ой, догнали літа мої на кленовім мості, ой, верніться, літа мої, хоч до мене в гості.

2. Гей, нуте, косарі, бо нерано почали.

3. Та орав мужик край дороги, гей, цоб! Цабе, рябий, тпру! Край дороги (Нар. творчість).

4. Кру-кру! – лунає поклик журавлів, і слід по них в німому небі тане (М.Нагнибіда).

5.Овва! Маленька Миш спасає Льва! (Л.Боровиковський).

6.Гу-гу-гу-гу! – застогнав пугач серед лісу (Панас Мирний).

7. О, якби я міг повернути неповторную юність мою (В.Сосюра).

ІІ. Варіанти відповідей:

1 – виражають спонукання;

2 – емоційні вигуки;

3 - емоційні вигуки;

4 – звуконаслідувальні слова;

5 - звуконаслідувальні слова;

6 - емоційні вигуки;

7 - емоційні вигуки.

ІІІ. Скористайтесь ключем-кодом

31 – Д; 13 –К; 52 - Н; 64 – Ю; 27 – А; 45 – Е; 76 – К.

І. № речення						
ІІ. Відповідь						
ІІІ. Ключ-код						

Завдання 7. ***Напишіть правильно вигуки і розставте розділові знаки.***

1. Ов ов ов − одзиваються збуджені гори... Га га га − повторюють у тривозі далекі верхи *(М. Коцюбинський)*. 2. Каштани падають на брук: Тук тук тук *(М. Ткач)*. 3. У небі місяць сяє мрійно, Тихі верби шу шу шу *(Д. Білоус)*. 4. Цить Хай говорить серце... Невиразно воно говорить, як весняна нічка *(Леся Українка)*. 5. Ах яка глибінь альтова, наче в озері блакить *(П. Тичина)*. 6. О як бринить в дротах похмурих спів *(Л. Первомайський)*. 7. Ну ну скажені схаменіться *(Т.Шевченко)*. 8. Ой Повірите, аж наче жаром сипонуло по спині *(О. Довженко)*. 9. О якби-то я міг повернути неповторную юність свою! *(В. Сосюра)*. 10. Ой гиля гиля, гусоньки, на став *(Нар. тв.)*.

Завдання 8. ***Складіть гумористичний діалог, використавши подані вигуки і звуконаслідувальні слова:***

Добридень , ой, о, ах, еге, ой людоньки, ой не щастя ж моє, ей, ну, геть, гов, ого-го-го, тьфу, тю, тсс, кахи-кахи, будь ласка, ой лишенько, будьте здорові, гав-гав-гав.

Завдання 9. ***Перепишіть речення, розставивши розділові знаки. Поясніть значення вигуків*** **о, ой.**

1. О мій день золоторунний! Місто це а чи село? (*В. Сосюра*). 2. О вічне людське серце сказав комісар Данило ідучи до свого дому (*Ю. Яновський*) 3. О глядіть знову іскорка блисне ти занадто палка моя пісне (*Леся Українка*). 4. Ой пташечко голубонько Соломія сплеснула руками... (*О. Довженко*). 5) Ну-ну Чого ж ти замовк (*М. Кропивницький*). 6) Гей ти поле колоскове молодість моя (*В. Сосюра*).

Завдання 10. ***У поданих реченнях знайдіть вигуки. Зробіть їх морфологічний розбір.***

В якийсь момент острів затихав. Але тиша німувала недовго, її проламував найнахабніший, найсміливіший, найбезталанніший голос. Мабуть, володар того голосу знав, що в інший час його ніхто не слухатиме. «Дзінь-дюр, дзінь-дюр-тьох», − оце і вся пісня. Поспішливо обзивався в другому кінці острова інший, трохи вдатніший, але теж невисокого польоту співак. Мабуть, брався вчити нездару. «Тьох-тьох, дзінь, лясь-лясь». Тоді враз, мабуть ображені, зривалися кілька... Тут перемішалися всі школи, тут змагалося безліч напрямків. І аж тоді, десь посередині острова, мабуть, на білій грушці, озивався справжній маестро. І хоч на ту мить острів дзвенів од співу, його пісня не губилася. Він озивався мовби ліниво, знехотя: тіох-тіох. Тоді захоплювався, віддавався на волю власного співу й бив у небо дзвінко, аж вставала в берегах луна: тіур-тіур-тіур, фіть-фіть-фіть, лясь-лясь-лясь-лясь! І цим останнім звуком запечатував вуха. − Народний! − сказав Ратушний, і Дащенко посміхнувся (*Ю. Мушкетик).*

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. ***Із поданих слів складіть і запишіть речення. Для цього самостійні частини мови поставте в потрібній граматичній формі.***

1. Джміль, вони, гудіти, собі, спросоння, до, і. 2. Вага, стебло, зламатися, розлетітися, джміль, та, від, і. 3. Літак, джміль, гудіти, собі. 4. Геніальний, три, скрипаль, сидіти, стебло, одне, на.

Завдання 2. ***З'ясувавши, якими частинами мови є виділені слова, зробіть їх морфологічний розбір, визначіть у кожному з виділених слів орфограму.***

День − а наче *сипляться* зірки. Душі тихі й чисті, мов наділи почуттів *святкові* сорочки (*Г. Лютий*). Даленіють *вчорашні* образи, і здаються дрібними жалі. І *не віриться*, що вже не разу я не житиму *знов* на землі *(О. Абліцов*). Душа торкнулася душі і *забриніла* (*Н. Кир'ян*). Людина починається з *душі*, її красу формує світле Слово і музика пісенна у вірші, і мудрі книги, і думки, й розмови (*Л. Коваленко*). Розумна істота може додуматися до *будь-якої* дурниці (*О. Перлюк*).

Завдання 3. ***Визначте, якими частинами мови є виділені слова.***

1. Сам *старий* Дніпро синів унизу. *Старий* увійшов до хати, помолився до образів і глянув на онучку (*П. Куліш*). 2. Сніг на верхів'ї узгір'я блищить так яскраво, що видається не раз, мов займаються раптом вогні *вартові* (*Леся Українка*). І бродить місяць над домами, неначе срібний *вартовий* (*В. Сосюра*).

_____
_____
_____

Завдання 4. ***У кожному з речень визначте самостійні та службові частини мови.***

Я прощаюся з літом. І воно мені каже: «Прощай!» І хитає над шляхом порожні гнізда грачині (*Л. Костенко*). Ще недавно в небі синім пролітали журавлі. А сьогодні безгомінно ходить осінь по землі (*О. Бродський*). Прийшла осінь люба, мила дітям на потіху, груші всі позолотила у годину тиху (*М. Підгірянка*). Стрепенула пташечка втішно крильцями, задзвеніла співанка полем, лугами (*М. Підгірянка*).

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 5 ***Відредагуйте речення, знайшовши порушення морфологічних норм сучасної української літературної мови.***

1. По її очам видно всю біль, всю гіркоту розчарування. 2. Передайте ці два документа Старко Тарасу Анатолійовичу. 3. До акту перевірки можуть додаватися документи або їхні копії, які свідчать про факти порушень. 4. Подивившись кінофільм «Чорна рада», мені стала зрозумілою суть однойменного роману П.Куліша.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Завдання 6. ***«Знайдіть слова». Замініть граматичну характеристику певним словом із довідки. Запишіть ці слова, дотримуючись запропонованої послідовності:***

1.Дієслово І особи, ІІ дієвідміни, однина, теперішній час.

2.Прислівник часу (сполучникове слово).

3.Дієслово ІІІ особи, І дієвідміни, однина, теперішній час.

4.Іменник ІІ відміни, чоловічого роду, м’якої групи, Н. в., однини.

5.Прийменник.

6.Іменник І відміни, жіночого роду, твердої групи, М. в., множини.

7.Іменник першої відміни, жіночого роду, твердої групи, Зн. в., множини.

8.Дієслово І особи, І дієвідміни, однина, теперішній час.

9.Іменник І відміни, чоловічого роду, м’якої групи, Ор. в., однини.

10.Присвійний займенник.

Довідка. *Навколо, себе, коли, своїм, ім’я, поволі, цей, суддя, місяць, і, працюєш, блукає, але, бо, білить, люблю, чи, в, променем, вікно, хатини, хто, відпочиваєш, травах, що.*

Завдання 7. ***Назвіть способи і засоби вираження граматичних значень слова, охарактеризуйте їх у кожному конкретному випадку.***

Побудував – побудував би, зими́ – зи́ми, долоні – на долоні, ломити – зламати, мудрий – мудріший, прилітати – прилетіти, склика́ти – скли́кати, ми – нас, вдалий – більш вдалий, співає – хай співає, стелити – застелити.

Завдання 8. ***Знайдіть серед запропонованих словосполучень такі, у яких допущено граматичні помилки; випишіть ці словосполучення та виправте їх.***

Маленьке кенгуру, зношений кашне, залізничне депо, лікувальний алоє, тонким філігранем, недосяжне Юнгфрау (гора), пухнастий боа, Сорочинська ярмарка, зораним ріллям, далеким Сибіром, опублікував «Таймс», досвіченого ковзаняра, кусучим комарем, маленьке задавака, казки Ганс Христіана Андерсена, проза Данта.

Завдання 9. ***Зробіть морфологічний розбір виділених слів.***

Весела Долина

І. Весела Долина – село в долині. *Згори* воно предивно схоже на широченний *барвистий* килим, по краях котрого ошатні білі будиночки розкошують у молодих садках. *Од* них стеляться донизу рівненькі городи, відмежовані зеленою биндою тихих вологих левад з дрімотливими верболозами. Трохи збоку, на голубому плесі, купками *гускне* гостра зелень з крапельками роси, якої ще *не* встигло випити вранішнє сонце. Там ставок з кремовими лілеями та очеретом при березі й терпким татар-зіллям. За ставом принишк ліс, оповитий сизим туманцем. А далі – небо – глибоке, неосяжне. Тарас спинився біля греблі. Крізь рідко збиті *почорнілі* дошки тонко цідиться *зеленаво-жовта* вода, наче там, на самому дні старого ставу, розмотується невидимий сувій ніжного й теплого шовку.

До берега прибився табунець качок – всі *такі* чисті й білі, як перший сніг, *хлюпочуться* в рідкій осоці, колошкають *незайману* ряску, пірнають, смішно бовтаючи лапками.

ІІ. Тарас бере свою валізу. Зараз вона йому здається тяжкою, наче бозна-чим напакованою, а в ній *всього-на-всього кілька* книг, дві сорочки, пара нових шкарпеток і модна краватка. Хлопець ступає стежкою, що дугою огинала зелений п’ятачок над ставом і вливалася в неширoку вуличку. *Обабіч* у густих садках хизувалися своєю довершеністю охайні будиночки, крайній, цегляний, − під зеленою бляхою з ажурною верандою. А ті, що далі – криті цинком або сірим шифером. На густому *моріжку*, попід тинами, *ліниво* товчуться сизі гуси.

Над *вуличкою* панує мирний спокій і тихе *блаженство*. Здається, жодної живої душі. Знає Тарас, що в селі зараз гаряча пора, а цей спокій – *удаваний*. А прийде вечір – і загомонить *ця* вулиця, загомонить уся Весела Долина: її господарі повернуться з поля, де, мов у гарячому казані, кипить робота, твориться *найсвятіше* на землі таїнство – сходить *замішаний* на сонці і вітрах новий хліб (*Б. Янчуком*).

Схему морфологічного розбору дивись у кінці робочого зошита.

Морфологічний розбір частин мови

Схема розбору іменника

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма (Н.в.).
3. Лексико-граматичні категорії: власна чи загальна назва, назва істоти чи неістоти, конкретне чи абстрактне значення.
4. Граматичні категорії: рід, число, відмінок, відміна (група).
6. Особливості правопису.
7. Синтаксична роль у реченні.

Схема розбору прикметника

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма, на яке питання відповідає.
3. Лексичне значення.
4. Розряд за значенням (якісний, відносний, присвійний).
5. Ступінь порівняння.
6. Граматичні категорії: рід, число, відмінок, група.
7. Особливості правопису.
8. Синтаксична роль у реченні.

Схема розбору числівника

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма (Н.в.).
3. Розряд за значенням (кількісні, порядкові).
4. Група за будовою.
5. Граматичні категорії: відмінок, особливості правопису; рід (якщо властивий); число (якщо властиве).
6. Особливості правопису.
7. Синтаксична роль у реченні.

Схема розбору займенника

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма (Н.в.).
3. Розряд за значенням.
4. Граматичні категорії: відмінок; рід (якщо властивий); число (якщо властиве).
5. Особливості правопису.
6. Синтаксична роль у реченні.

Схема розбору дієслів (дієвідмінювані форми)

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма (неозначена форма – інфінітив).
3. Перехідне чи неперехідне.
4. Вид (доконаний, недоконаний).
5. Спосіб (дійсний, умовний, наказовий).
6. Час (теперішній, минулий, майбутній).
7. Стан (активний, пасивний).
8. Дієвідміна.
9. Особа, число.
10. Родова форма (для минулого часу).
11. Особливості правопису.
12. Синтаксична роль у реченні.

Схема розбору дієприкметника
1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма.
3. Активний чи пасивний.
4.Від якої основи (інфінітива чи теперішнього часу) утворений.
5. Час (минулий чи теперішній).
6. Вид (доконаний, недоконаний)..
7. Граматичні категорії: рід, число, відмінок.
8. Особливості правопису.
9. Синтаксична роль у реченні.

Схема розбору дієприслівника
1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма, на яке питання відповідає.
3. Від якої основи (інфінітива чи теперішнього часу) утворений.
4. Перехідний чи неперехідний.
5. Вид (доконаний чи недоконаний).
6. Час (минулий чи теперішній).
7. Особливості правопису.
8. Синтаксична роль у реченні.

Схема розбору прислівника
1. Аналізоване слово.
2. Розряд за значенням.
3. Ступінь порівняння (для означальних).
4. Особливості правопису.
5. Синтаксична роль у реченні.

Схема розбору прийменника
1. Аналізована словоформа.
2. З якою частиною мови вживається?
3. Група за походженням (первинний чи вторинний).
4. За будовою (простий, складний чи складений).
5. Особливості правопису.

Схема розбору сполучника
1. Аналізована словоформа.
2. Група за морфологічним складом (простий, складний чи складений).
3. Група за вживанням (одиничний чи повторюваний).
4. Група за характером синтаксичних зв'язків (сурядний чи підрядний).
5. Особливості правопису.

Схема розбору частки
1. Аналізована словоформа.
2. Фразові, формотворчі чи словотворчі.
3. Особливості правопису.

Схема розбору вигуку
1. Аналізована словоформа.
2. Первинний чи похідний.
3. Особливості правопису.

Список використаної літератури

1. Авраменко О.М. Українська мова та література. Довідник. Збірник завдань у тестовій формі : І ч. / О.М. Авраменко, М.Б. Блажко. – Київ : Грамота, 2017. – 568 с.

2. Авраменко О.М. Українська мова та література. Довідник. Збірник завдань у тестовій формі : І ч. / О. Авраменко, М. Блажко. – Київ : Грамота, 2019. – 496 с.

3. Богуславець Л.П. Українська мова. Морфологія. Практикум. / Л.П. Богуславець. – Київ : НУА, 2011. – 92 с.

4. Волкова І.В., Масло О.В. Українська мова. Морфологія / І.В. Волкова, О.В.Масло. – Харків : ХГПА, 2012. – 204

5. Гноєва Н.І, Савченко Л.Г., Шевелєва Л.А. 400 диктантів з української мови. Для випускн. сер. шк., абітур. та студент. / Н.І. Гноєва, Л.Г. Савченко, Л.А. Шевелєва. – Харків : Парус, 2008. – 368 с.

6. Дудик П.С., Литовченко В.М. Сучасна українська мова : Завдання і вправи : навч. посіб / П.С. Дудик, В.М. Литовченко. – Київ : ВЦ «Академія», 2007

7. Жарко С. Ю. Практикум з української мови : навч. посіб. для студентів ВНЗ / С.Ю. Жарко, Г.Г. Жданова. – Донецьк : Національний гірничий універ 2012. – 256 с.

8. Збірник переказів для державної підсумкової атестації з української мови (для студентів другого курсу коледжу) / укладачі КЗ «ХГПА» ХОР за заг. ред. Н. Д. Демченко. – Харків, – 2017. – 52 с.

9. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова. – Київ, 2011. – 560 с.

10. Козачук Г.О. Українська . мова : Практикум : навч посібник / Г.О. Козачук. – Київ : Вища шк., 2008. – 414 с.

11. Козачук Г.О. Українська . мова для абітурієнтів : навч посібник / Г.О. Козачук. – Київ : Вища шк., 2004. – 287 с.

12. Новий Український правопис : коментарі, завдання та вправи / упоряд. О.Г. Куцінко. – Київ : Вид. група «Основа», 2019. – 175 с.

13. Олійник О. Українська мова : Підр. для 10-11 кл. сер. шк. / О. Олійник. – Київ : Вікторія, 2007. – 448 с.

14. Савельєва К.Б. Дидактичні вправи з української мови. – Харків : «РА», 1997. – 64 с.

15. Сучасна українська мова : підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін. / за ред. О.Д. Пономарів. – Київ : Либідь, 2005. – 488 с.

16. Сучасна українська мова : практикум / Н.Д. Демченко, Л.О. Петриченко, А.Г. Чала ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. – 100 с.

17. Українська мова : навч. посіб. для студ. / упоряд. Г.В. Купрікова. – Харків : Вид-во НУА, 2014. – 80 с.

18. Український правопис / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Інститут української мови – 4-те вид., випр. й доп. – Київ : Наук. Думка, 2019. – 391 с.

19. Формашова С.В. Сучасна українська літературна мова. морфологія : навч.-методичн. посіб. / С.В. Формашова. – Одеса, 2008. – 240 с.

20. Фурдуй М.І. Українська мова. Практикум з правопису : навч. посібник / за ред. В.В. Різуна. – Київ: Либідь, 2003. – 272 с.

21. Шевелєва Л.А. Український правопис у таблицях : Правила, винятки, приклади, коментарі / за ред. проф. А.О. Свашенко. – Харків : Світ дитинства, 2000

22. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. / Н.Г. Шкуратяна, С.В. Шевчук. – Київ : Вища шк., 2007. – 823 с.

23. Ющук І.П. Українська мова. Вправи : навч. посібник / І.П. Ющук. – Київ : Либідь, 2009. – 368 с.

24. Нікішина Т. В. Уроки-практикуми з української мови в 10 класі / Т.В. Нікішина. – Харків : Вид. група «Основа», 2017. – 157 с. – (б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»)

Інтернет-ресурси

1. Довідник з української мови http://javot.net/mova/smist.htm
2. https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf
3. http://zno-books.com.ua/book/zno-2019-ukrayinska-mova-ta-literatura-vlasni-vislovlennya-avt-avramenko-o-vid-vo-gramota
4. http://zno-books.com.ua/book/ukrayinska-mova-dpa-i-zno-2019-pravopis-u-tablicyah-testovi-zavdannya-avt-avramenko-o-vid-vo-gramota
5. http://www.linguistika.com.ua/unit/ukra-nska-mova
6. http://ukrainskamova.at.ua/
7. http://pravila-uk-mova.at.ua/
8. https://studfile.net/preview/5589271/page:2/
9. http://litopys.org.ua/ukrmova/um58.htm
10. https://zno.osvita.ua
11. https://subject.com.ua/ukrmova/zno/106.html

Післямова

Глибокі знання з рідної мови, досконале володіння нею − це одна з ознак високої культури й освіченості людини.

В умовах становлення сучасної школи гостро постає питання вдосконалення фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. Орфографічна грамотність є частиною загальної мовної культури кожної людини. Робочий зошит із української мови (до розділу «Морфологія») зорієнтовано на формування навичок оволодіння морфологічними нормами української літературної мови, практичних умінь мовного аналізу, формування орфографічної пильності у здобувачів вищої освіти.

Завдання, подані у праці, систематизовано відповідно до тем, що вивчаються в розділі «Морфологія» й спрямовані на практично-самостійну роботу студентів.

Сподіваємось, що використання робочого зошита допоможе активізувати роботу здобувачів вищої освіти під час вивчення розділу «Морфологія», сприятиме їхньому розвитку навичок грамотного письма.

Для додаток

Робочий зошит
із української мови (до розділу «Морфологія)
для здобувачів вищої освіти коледжу
(допомога в підготовці до складання ЗНО)

Наталя Демченко,
Ірина Лонська,
Олена Оловаренко